

**PROGRAM ROZWOJU LOKALNEGO
GMINY PRZYTUŁY
NA LATA 2015– 2020**

Przytuły, maj 2015

I. WPROWADZENIE	4
II. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO - GOSPODARCZEJ GMINY PRZYTUŁY	5
2. 1. Położenie, powierzchnia, ludność	5
2.2 Demografia gminy Przytuły	7
2.3 Poziom życia mieszkańców	14
2.4 Zatrudnienie i rynek pracy	14
2.5 Bezrobocie.....	17
III. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE i ZASOBY NATURALNE	22
3.1.Klimat.....	22
3.2.Charakterystyka geologiczna	22
3.3. Rzeźba terenu	23
3.4 Gleby	25
3.5 Lasy Gminy Przytuły.....	26
3.6 OBSZARY I OBIEKTY CHRONIONE.....	29
3.6. 1. Pomniki przyrody	29
3.6.2. Lasy ochronne	29
3.6.3 Sieć dolin i dolinek.....	29
3.6.4 Turystyka i wypoczynek	30
IV. ŹRÓDŁA ZANIECZYSZCZENIA ŚRODOWISKA	31
4.1 Atmosfera.....	31
4.2 Wody	32
4.3 Powierzchnia ziemi	32
4.4 Środowisko przyrodnicze.....	32
V. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	34
5.1 Komunikacja	34
5.2. Sieć energetyczna.....	36
5.3 Gazownictwo i ciepłownictwo	36
5.4 Energia ze źródeł odnawialnych	37
<i>Budowa kolektora słonecznego .....</i>	<i>38</i>
5.5. Zaopatrzenie w wodę	38
5.6. Gospodarka ściekowa.....	40
5.7. Gospodarka odpadami.....	40
5.8. Budownictwo	40
VI. GOSPODARKA	41
6.1 Struktura podstawowych branż	41

6.2. Rolnictwo	45
6.2.1 Struktura obszarowa i produkcyjna gospodarstw rolnych	48
6.3. Gospodarka leśna	52
6.5 Środowisko kulturowe.....	53
VII INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA	55
7.1. Oświata i wychowanie	55
7.2. Ochrona zdrowia i opieka społeczna.....	57
7.3 Infrastruktura społeczno - kulturalna	59
7.4 Poziom bezpieczeństwa.....	60
VIII . FINANSE GMINY PRZYTUŁY	60
IX WYNIKI ANKIET.....	61
X. ANALIZA SWOT MOCNYCH I SŁABYCH STRON, SZANS I ZAGROŻEŃ.....	65
XI . MISJA GMINY PRZYTUŁY.....	69
Misja i strategiczne cele rozwoju społeczno – gospodarczego	69
11.1. Cel główny, cele strategiczne.....	69
XII ZADANIA POLEGAJĄCE NA POPRAWIE SYTUACJI.....	76
XII ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PLANOWANYCH INWESTYCJI	78
XII SYSTEM WDRAŻANIA PROGRAMU	85
XIII SPOSOBY MONITOROWANIA, OCENY I KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ PROGRAMU ROZWOJU LOKALNEGO	86
13.1 Wskaźniki monitorowania.....	88

I. WPROWADZENIE

Program rozwoju lokalnego gminy jest podstawowym dokumentem realizującym politykę rozwoju gminy zgodnie z Ustawą z dnia 6 grudnia 2006 roku **o zasadach prowadzenia polityki rozwoju**, który określa cele i priorytety rozwoju społeczno – gospodarczego gminy i realizuje politykę rozwoju w oparciu o strategię i dokumenty programowe.

Program rozwoju lokalnego określa misję jej rozwoju, wytycza cele i porządkowane im priorytety. Realizacja dokumentu powinna przede wszystkim trwale zapewnić wysoką jakość życia społeczności lokalnej przy zachowaniu unikalnych walorów środowiska przyrodniczego. Do określenia misji rozwoju i celów strategicznych niezbędna była diagnoza stanu istniejącego, czyli ocena najważniejszych warunków rozwoju gminy oraz jej potrzeb. Opisanie stanu dokonano między innymi metodą SWOT (ang. – mocne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia).

Program rozwoju lokalnego gminy jest dokumentem programowym określającym zasady i kierunki długofalowej koncepcji rozwoju. Formułując cele i priorytety, wskazuje ona dziedziny koncentracji wysiłku rozwojowego i pożądane tendencje zmian, które powinniśmy wspierać i promować, aby uzyskać kreślony efekt.

Program rozwoju lokalnego przez cały czas realizacji będzie podlegał monitorowaniu.

Przy opracowaniu dokumentu uwzględniono sugestie i zapisy:

- 1) Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020;
- 2) Planu zagospodarowania przestrzennego województwa podlaskiego,
- 3) Projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Przytuły – 2003 rok.

Do ustalenia diagnozy stanu istniejącego wykorzystano:

- 1) Dane statystyczne GUS,
- 2) Dane statystyczne Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku,
- 3) Informacje i materiały planistyczne Urzędu Gminy Przytuły,

Ponadto Program jest spójny z zapisami:

- Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego 2014-2020,
- Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020,
- Programu Rozwój Polski Wschodniej 2014-2020,
- Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020

II. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO - GOSPODARCZEJ GMINY PRZYTUŁY

2. 1. Położenie, powierzchnia, ludność

Gmina Przytuły położona jest w województwie podlaskim na terenie powiatu łomżyńskiego. Bezpośrednio sąsiaduje z gminami: od północy – Grabowo, Wąsosz, Radziłów; od wschodu – Radziłów; od południa – Jedwabne; od zachodu – Stawiska.

Powierzchnia gminy wynosi 71 km^2 . Zamieszkuje ją 2181 osób. Gęstość zaludnienia wynosi 31 osób na 1 km^2 i jest ona niska przy średniej gęstości zaludnienia w województwie podlaskim - 60 osób na 1 km^2 i 38 osób na 1 km^2 w powiecie łomżyńskim.

Sieć osadniczą w gminie tworzy 20 miejscowości wiejskich. Największą miejscowością jest siedziba gminy –Przytuły.

Głównym ośrodkiem jest wieś Przytuły, która jest siedzibą gminy. Pełni on rolę funkcji usługowej na poziomie gminnym w zakresie administracji, ochrony zdrowia i opieki społecznej, oświaty, kultury i sportu.

Mieszkańcy gminy korzystają z usług ponad lokalnych w zakresie szkolnictwa średniego, ochrony zdrowia, kultury, sportu, administracji, obsługi finansowej, ubezpieczeń i innych, zlokalizowanych w mieście Łomża– siedzibie powiatu.

Tabela 1 Wykaz sołectw Gminy Przytuły

Lp	Miejscowość
1	Bagienice
2	Borawskie
3	Chrzanowo
4	Doliwy
5	Gardoty
6	Grzymki
7	Kubra Przebudówka
8	Stara Kubra
9	Mieczki
10	Mrocзки
11	Nowa Kubra
12	Obrytki
13	Pieńki Okopne
14	Przytuły
15	Przytuły Kolonia
16	Przytuły Las
17	Supy
18	Trzaski
19	Wagi

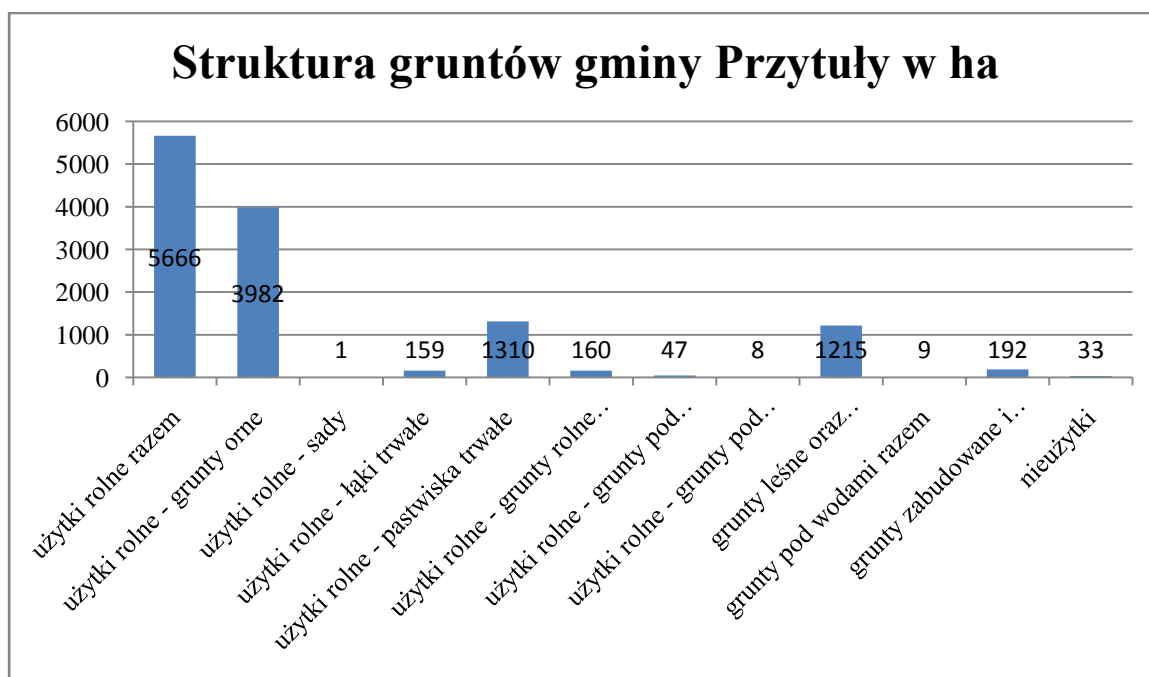
Gmina Przytuły ma charakter rolniczy. Jej całkowita powierzchnia wynosi 7115 ha.

Tabela 2 Powierzchnia geodezyjna gminy według kierunków wykorzystania

Kierunek wykorzystania	Jednostka powierzchni	Ilość
ogółem	ha	7115
użytki rolne razem	ha	5666
użytki rolne - grunty orne	ha	3982
użytki rolne - sady	ha	1
użytki rolne - łąki trwałe	ha	159
użytki rolne - pastwiska trwałe	ha	1310
użytki rolne - grunty rolne zabudowane	ha	160
użytki rolne - grunty pod stawami	ha	47
użytki rolne - grunty pod rowami	ha	8
grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione razem	ha	1215
grunty pod wodami razem	ha	9
grunty zabudowane i zurbanizowane razem	ha	192
nieużytki	ha	33

Źródło: www.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Wykres 1

Gmina położona jest w zachodniej części województwa podlaskiego w powiecie łomżyńskim, na terenie Zielonych Płuc Polski.

W podziale fizyczno – geograficznym obszar gminy położony jest w granicach mezoregionu Wysoczyzny Kolneńskiej oraz Kotliny Biebrzańskiej wchodzących w skład makroregionu Niziny Północnopodlaskiej.

2.2 Demografia gminy Przytuły

Jednym z podstawowych i najważniejszych uwarunkowań rozwoju gminy jest sytuacja demograficzna, tendencje przekształceń w liczbie ludności i jej strukturze. Liczba mieszkańców Gminy Przytuły na koniec 2013 roku wyniosła 2181 osób. W latach 2010-2013 liczba mieszkańców wykazywała tendencję wahającą się.

Tabela 3 Struktura ludności na terenie gminy Przytuły

Struktura	2010	2011	2012	2013
Stan ludności wg faktycznego miejsca zamieszkania ogółem stan na 31 XII	2211	2193	2178	2181
mężczyźni stan na 31 XII	1089	1085	1075	1078
kobiety stan na 31 XII	1122	1108	1103	1107
kobiety na 100 mężczyzn	102	102	103	102
Przyrost naturalny	2	-2	-7	3

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Jak wynika z powyższego zestawienia stan ludności na terenie gminy Przytuły ulega wahaniom. W roku 2010 liczba ludności była najwyższa, by w następnym roku spaść nieznacznie o 19 osób. W roku 2012 odnotowano ponowny spadek liczby ludności gminy o 15 osób, natomiast w roku 2013 nieznacznie wzrosła o 3 osoby.

Podobne trendy przybiera wskaźnik przyrostu naturalnego.

Praktycznie stały jest natomiast wskaźnik feminizacji i wynosi 102 kobiety na 100 mężczyzn w latach 2010, 2011 i 2013 oraz 103 kobiety na 100 mężczyzn w roku 2012 i jest on wyższy niż w powiecie łomżyńskim, gdzie waha się w granicach 98-99 kobiet na 100 mężczyzn i niższy niż w województwie podlaskim, gdzie wynosi 104-105 kobiet na 100 mężczyzn.

Tabela 4 Ruch naturalny ludności w gminie w roku 2013

Wyszczególnienie	Stan ludności	Małżeństwa	Urodzenia żywe	Zgony	Przyrost naturalny
Gmina Przytuły	2181	22	28	25	3
na 1000 osób	-	10,1	12,8	11,46	1,4

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

W roku 2013 wskaźnik urodzeń żywych na 1000 mieszkańców na terenie gminy Przytuły wynosił 12,8 i był wyższy niż na terenie powiatu łomżyńskiego, który to wskaźnik wynosił 10,2. Odnotowano również wyższy wskaźnik zgonów na 1000 mieszkańców, który dla gminy wynosił 11,46, natomiast dla powiatu łomżyńskiego 10,5.

Stosunkowo wysoki zanotowano natomiast wskaźnik zawierania małżeństw, który wynosił w roku 2013 - 10,1 na 1000 osób i wykazuje tendencje zwykłą w stosunku do lat ubiegłych, gdzie wahał się od 5,0 w roku 2010 do 7,8 na 1000 osób w roku 2011. Dla porównania wskaźnik zawierania małżeństw w powiecie łomżyńskim wynosił 5,6 małżeństw zawartych na 1000 mieszkańców.

Przyrost naturalny na 1000 osób na terenie gminy w roku 2013 był również wyższy niż na terenie powiatu łomżyńskiego i wynosił 1,4,(dla powiatu – 0,3) na 1000 mieszkańców.

Tabela 5 Migracje

Rok	Zameldowanie na pobyt stały	Wymeldowanie z pobytu stałego	Saldo migracji
2010	18	25	-7
2011	24	31	-7
2012	9	27	-18
2013	17	22	-5

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

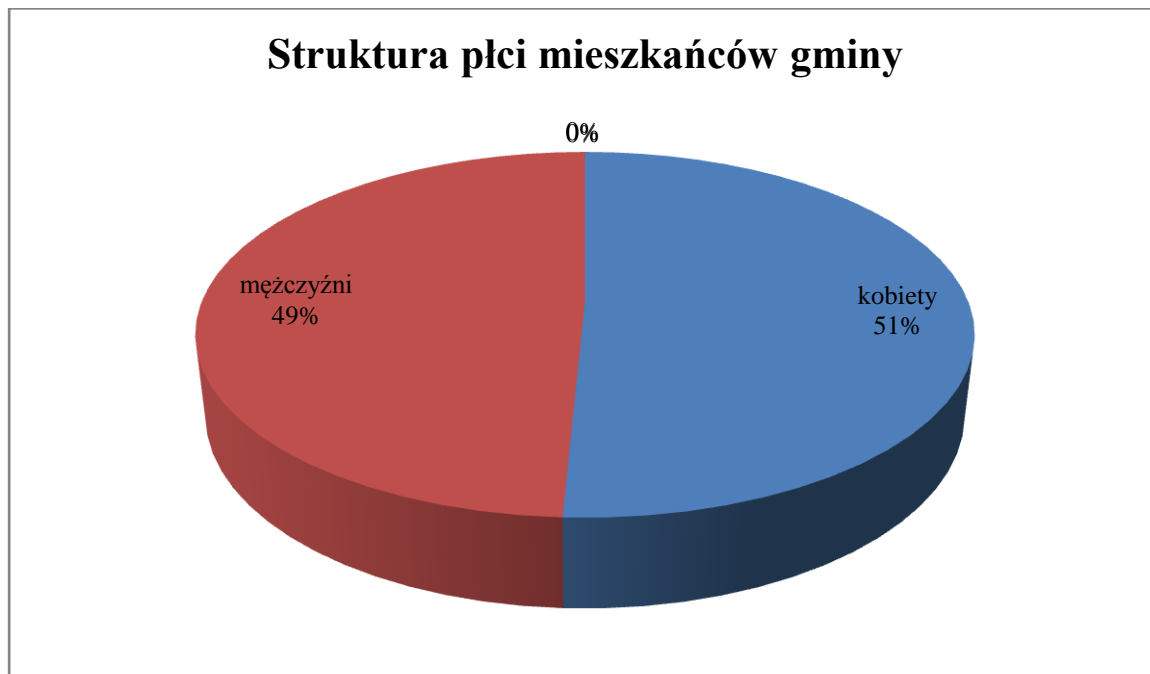
Saldo migracji na 1000 mieszkańców na terenie gminy jest stałe i wynosiło w roku 2010 (-) 3,2 , w roku 2011 – 2,7 w roku 2012 wskaźnik spadł do – 7,8 , by w roku 2013 wzrosnąć do -2,8 z tego migracje zagraniczne – 0,46 (co oznacza, że w roku 2013 z powodu wyjazdu za granicę wymeldowała się na terenie gminy 1 osoba). Wskaźnik ujemnego salda migracji na 1000 mieszkańców dla gminy Przytuły jest niższy od wskaźnika powiatowego, który wynosił w roku 2013 (-) 3,6 .

Do powodów wyjazdów zaliczyć można m.in. poszukiwanie lepiej płatnej pracy, chęć kontynuacji nauki na innej uczelni, poszukiwanie lepszych warunków mieszkaniowych, sprawy rodzinne itp.

W roku 2013 w gminie Przytuły zamieszkiwało 2181 mieszkańców, z czego 1074 osób to mężczyźni, pozostałe 1107 to kobiety.

Wykres 2

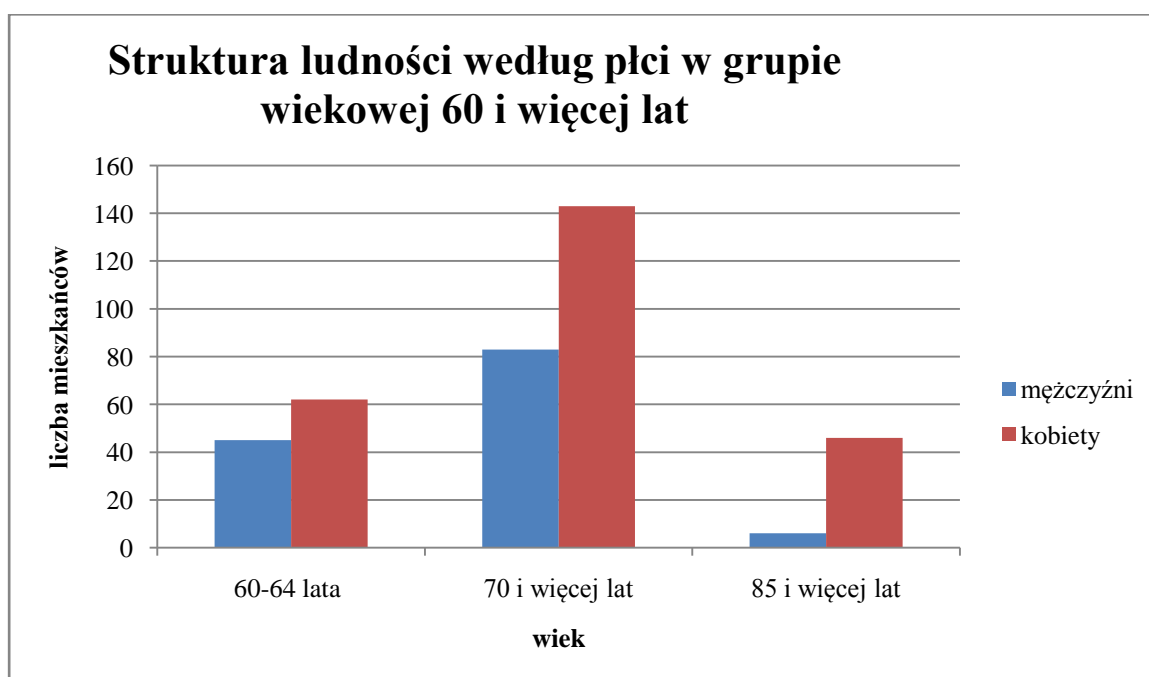
Największą dysproporcję między liczbą kobiet i mężczyzn można zaobserwować w grupie wiekowej 70 lat i więcej (mężczyźni – 83 osoby, kobiety 143 osoby), 85 lat i więcej (mężczyźni – 6 osób, kobiety 46 osób) roku życia.

Tabela 6 Struktura osób wg płci wśród osób powyżej 60 roku życia

Lp	Przedział wiekowy	Liczba osób	
		mężczyźni	kobiety
1	60-64 lata	45	62
2	70 lat i więcej	83	143
3	85 lat i więcej	6	46

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Wykres 3

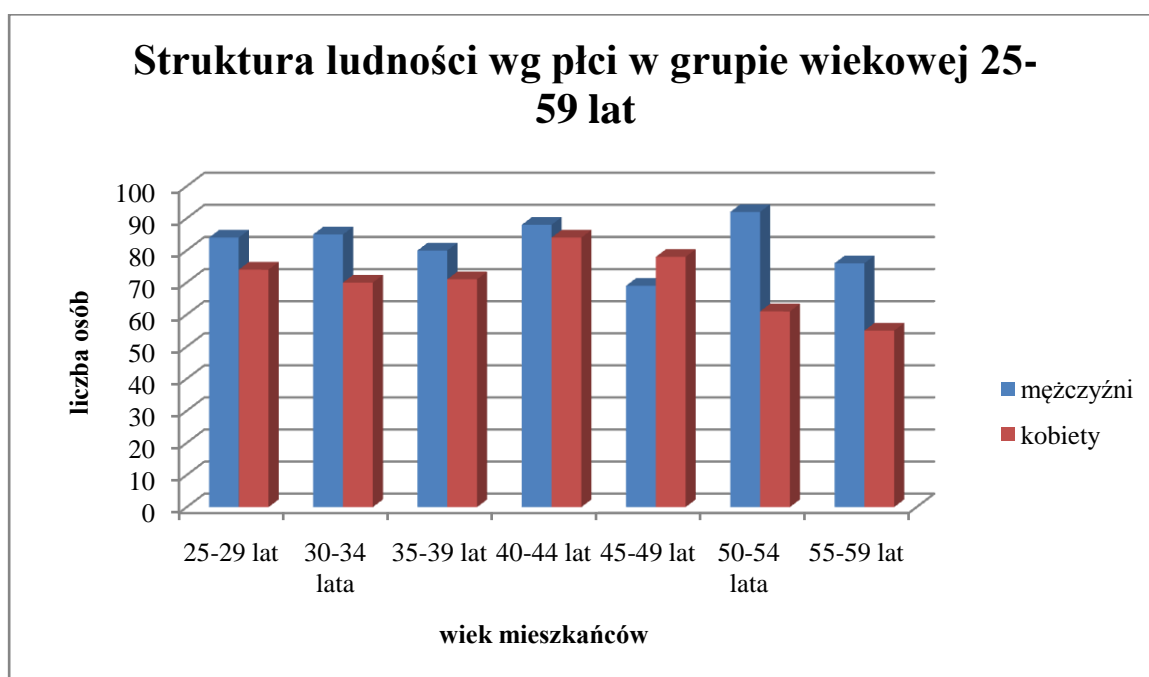
Odwrotne zjawisko należy zaobserwować wśród ludzi młodych i w średnim wieku. W tych grupach wiekowych na terenie gminy zamieszkuje zdecydowanie więcej mężczyzn.

Tabela 7 Struktura osób wg płci wśród osób między 25 a 59 rokiem życia

Lp	Przedział wiekowy	Liczba osób	
		mężczyźni	kobiety
1	25-29 lat	84	74
2	30-34 lata	85	70
3	35-39 lat	80	71
4	40-44 lata	88	84
5	45-49 lat	69	78
6	50-54 lata	92	61
7	55-59 lat	76	55

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Wykres 4

Przyczyną zjawiska jest fakt, że głównie emigrują kobiety i to kobiety dożywają zwykle późniejszego wieku niż mężczyźni.

Tabela 8 Struktura ludności Gminy Przytuły wg. kryterium aktywności zawodowej

Lp	Rok 2013	
1	Osoby w wieku przedprodukcyjnym	
	mężczyźni	kobiety
	193	215
2	Osoby w wieku produkcyjnym	
	mężczyźni	kobiety
	749	631
3	Osoby w wieku poprodukcyjnym	
	mężczyźni	kobiety
	141	258

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Największy odsetek ludności na terenie gminy stanowią osoby w wieku produkcyjnym 19- 65 lat – mężczyźni i 19-60 lat kobiety. Odsetek ten w roku 2013 wynosił 63,1 %, natomiast w roku 2012 – 62,1 %. Wskaźniki osób w wieku przedprodukcyjnym, wynosiły w roku 2013- 18,7 %, natomiast w roku 2012 – 20 %. Wskaźniki osób w wieku poprodukcyjnym wynosiły w roku 2013- 18,2 %, w roku 2012 – 18 %. Jednocześnie

obserwuje się powolny wzrost populacji w wieku poprodukcyjnym – co sprawia, że społeczeństwo starzeje się. Wśród mieszkańców gminy w wieku poprodukcyjnym widoczna jest znaczna przewaga kobiet nad mężczyznami, natomiast wśród ludności w wieku przedprodukcyjnym oraz produkcyjnym nieznaczną przewagę posiadają mężczyźni.

Wykres 5

Tabela 9 Struktura ludności Gminy Przytuły wg aktywności zawodowej

	2010	2011	2012	2013
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	450	455	435	408
Ludność w wieku produkcyjnym	1365	1347	1353	1380
Ludność w wieku poprodukcyjnym	384	392	392	399
Procentowa struktura ludności				
Struktura ludności gminy	100%	100%	100%	100%
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	20,5	20,7	20,0	18,7
Ludność w wieku produkcyjnym	62,1	61,4	62,0	63,1
Ludność w wieku poprodukcyjnym	17,5	17,9	18,0	18,2

poprodukcyjnym				
----------------	--	--	--	--

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Wskaźnik są nieco mniej korzystne od wskaźników powiatowych, które wynoszą:

- wskaźnik osób w wieku produkcyjnym – 62,6 %
- wskaźnik osób w wieku poprodukcyjnym- 17,2 %
- wskaźnik osób w wieku przedprodukcyjnym – 20,2 %¹

Wykres 6

Gęstość zaludnienia na obszarze gminy wynosił ok. 31 osób na 1 km². Jest ona znacznie niższa niż w województwie podlaskim, gdzie na km² przypada średnio ok. 60 osób oraz wskaźnik powiatowy, który wynosi 38 osób na km².

Wyniki analizy zmian wielkości podstawowych danych demograficznych w gminie oraz ocena obserwowanych zjawisk i ich konsekwencji muszą być przedmiotem corocznego monitoringu, uzupełniania i poszerzania bazy danych oraz powtórnego dokonywania szacunku prognozy, w celu wychwycenia tendencji demograficznych na terenie gminy. Jest to konieczne przede wszystkim z punktu widzenia Programowania inwestycji gminnych, wielkości bazy oświatowej oraz rozwoju pozostałej infrastruktury komunalnej, technicznej i społecznej

¹ Dane GUS za rok 2013.

2.3 Poziom życia mieszkańców

Ocena poziomu życia mieszkańców gminy Przytuły wiąże się z jednej strony z oceną poziomu zaspokojenia ich potrzeb materialnych, zaś z drugiej z jakością życia. O ile stopień zaspokojenia potrzeb materialnych mieszkańców można zmierzyć poprzez przeanalizowanie wysokości zarobków, wydatków oraz zasobów, o tyle trudno jest zmierzyć poziom zaspokojenia pozostałych potrzeb niematerialnych związanych z zadowoleniem z życia.

Głównym źródłem dochodu mieszkańców gminy jest praca na roli oraz sprzedaż produktów rolnych. Decydujące znaczenie w lokalnej gospodarce odgrywają mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa, które zapewniają zatrudnienie i dochody mieszkańcom gminy, nieprowadzącym działalności rolniczej.

2.4 Zatrudnienie i rynek pracy

Decydujące znaczenie w lokalnej gospodarce odgrywają mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa, które zapewniają zatrudnienie i dochody mieszkańcom gminy. Na terenie gminy Przytuły zarejestrowanych jest 70 podmiotów, w tym 54 osoby prowadzące działalność gospodarczą. Pozostałe podmioty gospodarcze według form własności to podmioty sektora publicznego, fundacje i stowarzyszenia oraz spółki handlowe.

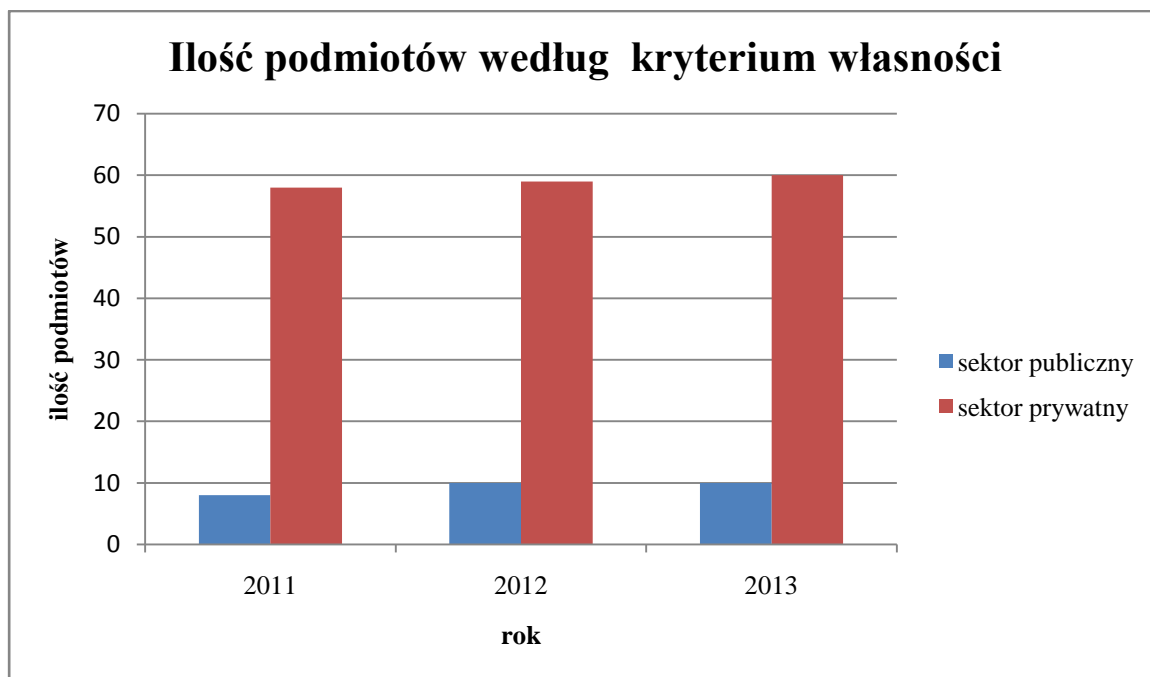
Tabela 10 Podmioty gospodarcze na terenie gminy Przytuły według kryterium form własności

Lp	Podmioty wg sektorów własnościowych	2011	2012	2013
1	sektor publiczny - ogółem	8	10	10
2	sektor publiczny - państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego	6	8	8
3	sektor prywatny - ogółem	58	59	60
4	sektor prywatny - osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	53	54	54
5	sektor prywatny - spółki handlowe	0	0	1
6	sektor prywatny -	4	4	4

	stowarzyszenia i organizacje społeczne			
--	--	--	--	--

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Wykres 7

Wskaźnik podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności wynosił na terenie gminy w roku 2013 - 320 i wykazuje tendencje wzrostową od roku 2010, gdy wynosił 301, przez rok 2012 – 317. Wskaźnik jest dużo niższy niż dla powiatu łomżyńskiego, który w roku 2013 wynosił 698 i wykazuje on od roku 2010, tendencje wzrostową.

Spada natomiast wskaźnik podmiotów skreślonych z rejestru REGON, przypadających na 10 tys. mieszkańców. W roku 2013 wynosił on 28, podczas gdy w roku 2012 -37 i w roku 2011- 32.

Wskaźnik podmiotów skreślonych z rejestru REGON dla powiatu łomżyńskiego wynosił w roku 2013- 48 i wahał się od 61 w roku 2011, przez 43 w roku 2012.

Niepokojącym jest jednak fakt spadku wskaźnika nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych przypadających na 10 tys. mieszkańców. Wskaźnik ten w roku 2012 wynosił 47, natomiast w roku 2013 jedynie 36.

Świadczy to o coraz mniejszej aktywności ekonomicznej mieszkańców gminy. W zestawieniu z poprzednimi wskaźnikami należy domniemywać iż:

- spada liczba ludności mieszkańców gminy,
- podmioty, które zostały zarejestrowane w latach ubiegłych w coraz mniejszym stopniu zamykają działalność, na korzyść ugruntowania swojej pozycji rynkowej,

- spada aktywność ekonomiczna mieszkańców gminy (ludzie „ boją się” rozpocząć działalność gospodarczą, bądź ze względu na wiek nie chcą już prowadzić dodatkowej działalności gospodarczej)

Poziom wielkości zatrudnienia w gminie warunkują w głównej mierze:

- a) cechy demograficzne ludności – udział ludności w wieku produkcyjnym, poziom wykształcenia ludności;
- b) poziom rozwoju gospodarczego obszaru gminy;
- c) poziom aktywności zawodowej ludności w wieku produkcyjnym;
- d) stan zdrowotny ludności w wieku produkcyjnym.

Gmina Przytuły jest gminą o dominującym udziale rolniczym w strukturze gospodarczej. Poza sektorem rolniczymi i publicznym (urząd gminy, szkoły, służba zdrowia) mieszkańcy gminy zajmują się drobnymi usługami dla ludności. Najważniejsze profile gospodarcze to:

- rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo – 16 podmiotów,
- przemysł i budownictwo- 15 podmiotów,
- pozostała działalność – 39 podmiotów

Na przełomie lat 2010-2013 zaobserwować można stopniowy wzrost zatrudnienia.

Tabela 11 Pracujący wg innego podziału niż PKD w roku 2013

Pracujący wg płci	jednostka	Ilość		
		2011	2012	2013
ogółem	osoba	68	76	84
mężczyźni	osoba	21	18	23
kobiety	osoba	47	58	61

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Z roku na rok wzrasta wskaźnik pracujących przypadających na 1000 mieszkańców. W roku 2011 wynosił on 31 osób/ 1000 mieszkańców, w roku 2012 – 35/ 1000 mieszkańców, w roku 2013 38/ 1000 mieszkańców.

Tabela 12 Źródła dochodu mieszkańców gminy Przytuły

Gospodarstwa domowe z dochodami z różnych źródeł		
ogółem	gosp.dom.	360
z dochodem z działalności rolniczej	gosp.dom.	349
z dochodem z emerytury i renty	gosp.dom.	40
z dochodem z pozarolniczej działalności gospodarczej	gosp.dom.	39
z dochodem z pracy najemnej	gosp.dom.	44
z dochodem z innych niezarobkowych źródeł poza emeryturą i rentą	gosp.dom.	41
bez dochodów z działalności rolniczej	gosp.dom.	11
bez dochodów z emerytury i renty	gosp.dom.	320
bez dochodów z pozarolniczej działalności gospodarczej	gosp.dom.	321
bez dochodów z pracy najemnej	gosp.dom.	316
bez dochodów z innych niezarobkowych źródeł poza emerytura i rentą	gosp.dom.	319

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

2.5 Bezrobocie

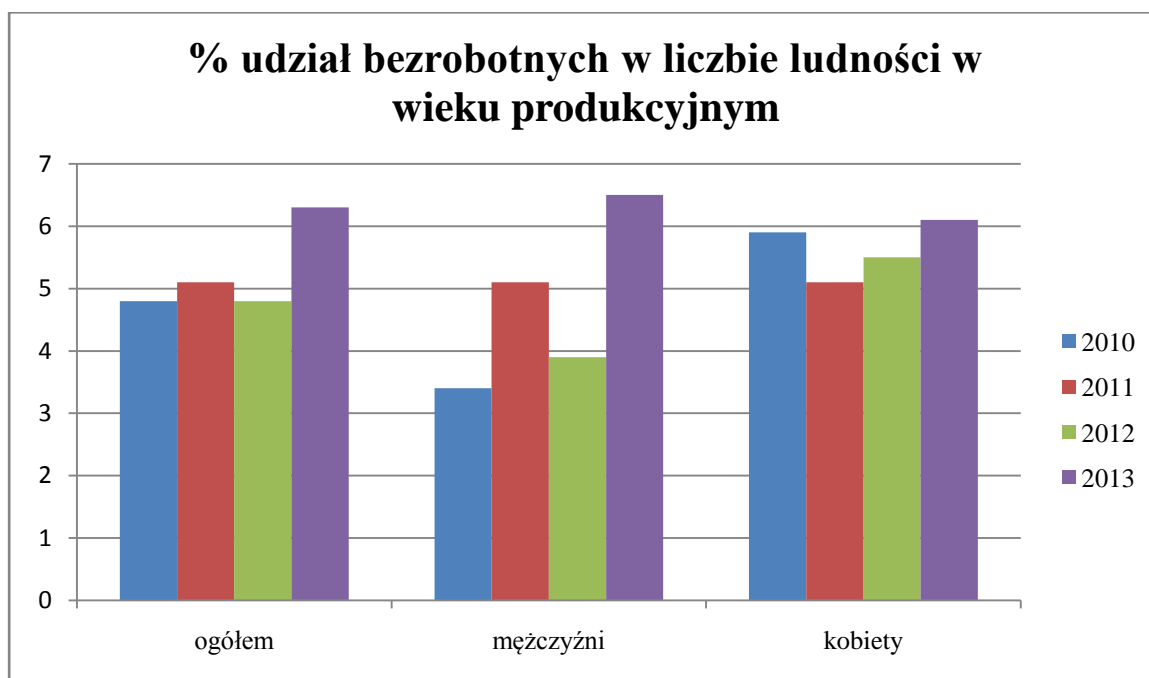
Na terenie gminy brak jest dużych zakładów pracy zatrudniających mieszkańców gminy. Jest to główny problem bezrobocia gminy Przytuły.

Tabela 13 Bezrobocie na terenie gminy Przytuły

	2010	2011	2012	2013
Bezrobotni zarejestrowani				
Ogółem	65	69	65	87
Mężczyźni	44	38	41	46
Kobiety	21	31	24	41
Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym				
Ogółem	4,8	5,1	4,8	6,3
Mężczyźni	3,4	5,1	3,9	6,5
Kobiety	5,9	5,1	5,5	6,1

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Wykres 8

Jak wynika z danych GUS, w roku 2013 stopa bezrobocia w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na terenie gminy Przytuły wynosiła 6,3%- 87 osób, z czego wskaźnik bezrobocia wśród mężczyzn jest nieco wyższy (6,5%- 46 osoby) niż u kobiet (6,1 %- 41 osób). Jednocześnie obserwuje się wzrost bezrobocia w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w stosunku do roku 2012, kiedy to wskaźnik bezrobocia wynosił 4,8 % , w tym wśród kobiet 5,5 %, wśród mężczyzn 3,9 % (znaczny wzrost bezrobocia o 1,6% w skali roku).

Tabela 14 Struktura bezrobocia – kryterium wieku w roku 2013

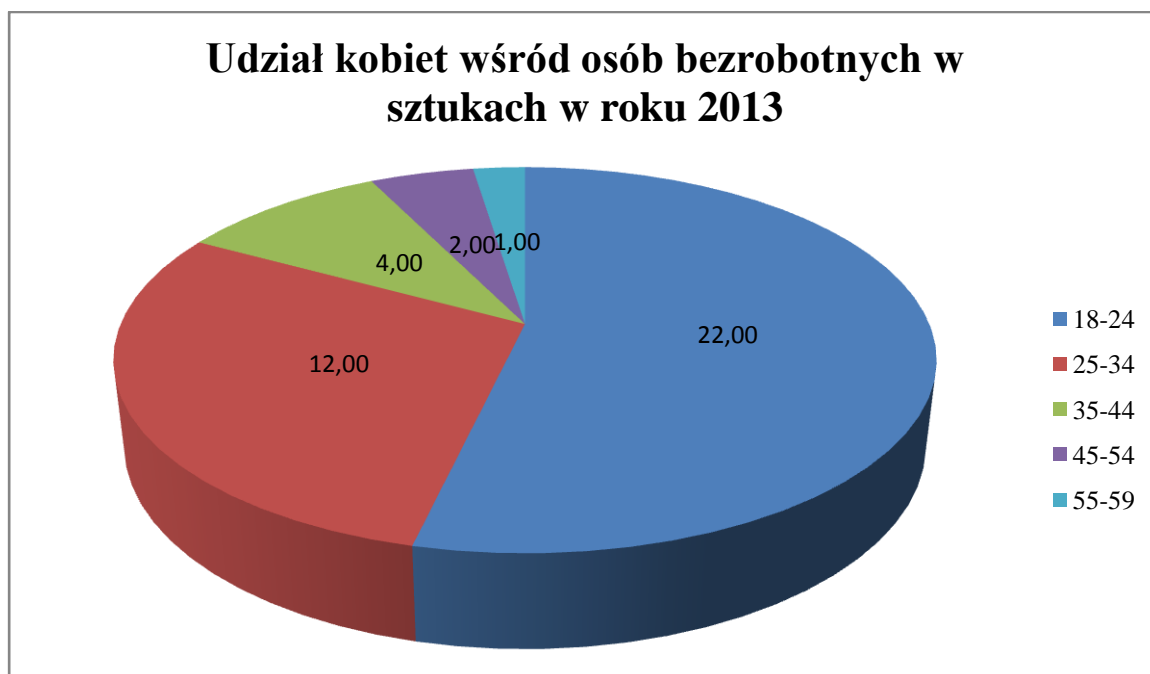
Wiek w latach	Liczba bezrobotnych razem (osoba)	W tym liczba bezrobotnych kobiet
18-24	42	22
25-34	25	12
35-44	8	4
45-54	6	2
55-59	4	1
60 lat i więcej	2	x
razem	87	41

Źródło: Informacje uzyskane w Powiatowym Urzędzie Pracy w Łomży

Wykres 9

Wykres 10

Jak wynika z powyższych informacji w roku 2013 najwięcej osób bezrobotnych- 42 osoby znajduje się w przedziale 18-24 lata, z czego 22 osoby stanowią kobiety.

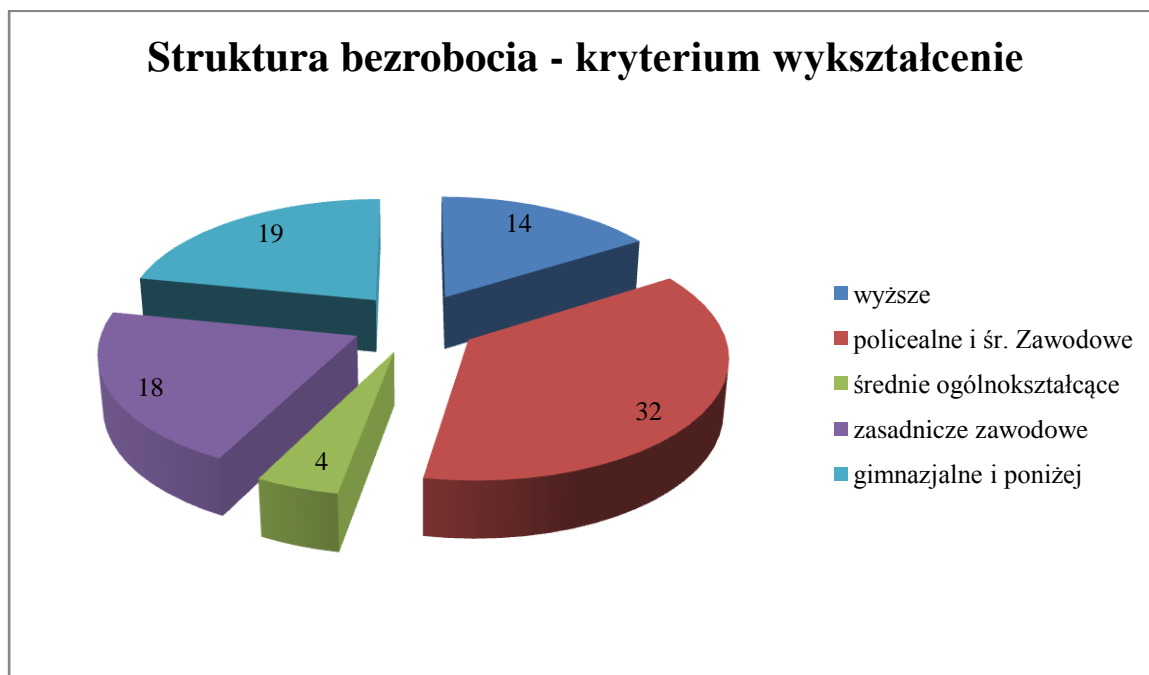
Drugą najbardziej zagrożoną grupą są mieszkańcy między 25 a 34 rokiem życia (odpowiednio 25 osób bezrobotnych w tym 12 kobiet)

Tabela 15 Struktura bezrobocia – kryterium wykształcenie

Wiek w latach	Liczba bezrobotnych razem (osoba)	W tym liczba bezrobotnych kobiet razem
wyższe	14	12
policealne i średnie zawodowe	32	16
średnie ogólnokształcące	4	2
zasadnicze zawodowe	18	4
gimnazjalne i poniżej	19	7
razem	87	41

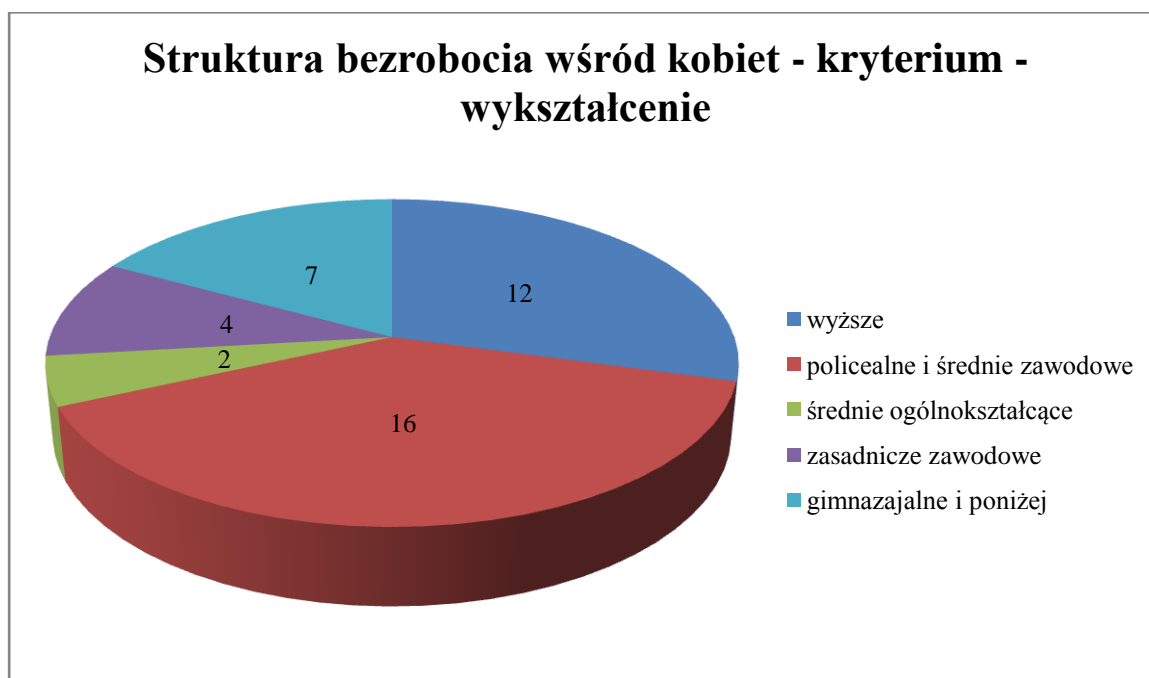
Źródło: Informacje uzyskane w Powiatowym Urzędzie Pracy w Łomży

Wykres 11

Największy odsetek bezrobotnych w 2013 roku stanowiły osoby z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym – 32 osoby w tym 16 osób stanowiły kobiety- 50%. Drugą zagrożoną grupą są osoby z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej – 19 osób w tym 7 osób stanowią kobiety.

Wykres 12

Wśród kobiet największą grupę bezrobotnych stanowią kobiety z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym – 16 osób oraz wyższym – 12 osób.

Jak wynika z powyższych zestawień, dużą grupę bezrobotnych stanowią osoby z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym oraz wśród kobiet z wykształceniem wyższym. Świadczy to o niedostosowaniu kierunków kształcenia ludzi młodych- największą grupę bezrobotnych stanowią osoby w wieku 18-24 lata, w tym również wśród kobiet.

W tej sytuacji zasadnym wydaje się promocja innych kierunków kształcenia – przy udziale między innymi techników.

Osoby długotrwale bezrobotne

Zgodnie z definicją Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy **bezrobotny długotrwale** to bezrobotny pozostający w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego dorosłych. Osoby długotrwale bezrobotne ujmowane są w powyższej ustawie jako osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Ta szczególna sytuacja z jednej strony wynika z faktu pozostawania bez pracy dłużej niż dwanaście miesięcy w ciągu kolejnych dwudziestu czterech, z drugiej natomiast polega na specyficznej sytuacji psychospołecznej, w jakiej znajdują się te osoby.

Zgodnie z danymi na dzień 31.12.2013 roku na terenie gminy Przytuły zamieszkiwały 42 osoby długotrwale bezrobotne (52% ogółu bezrobotnych), w tym 16 kobiet (39% ogółu

bezrobotnych kobiet). Problem ten jest niesłychanie ważny i ma duży oddźwięk społeczny. Sytuacja ta rodzi wiele negatywnych aspektów społecznych i ekonomicznych.

Kluczowe problemy z jakimi boryka się osoba bezrobotna dotyczą:

- finansów
- rytmu codziennego życia
- negatywnych emocji (głównie niskiego poczucia własnej wartości)
- znalezienia innej pracy

Czasami dochodzi do zjawiska które można określić jako dziedziczenie bezrobocia. Bezrobotni rodzice nie są w stanie zapewnić dzieciom odpowiedniego wykształcenia - dodatkowo często przekazują im własny wzorzec zachowania: bezradność, poczucie niemożności zmienienia swojego życia i pesymizm. Bezrobotne rodziny charakteryzuje także często roszczeniowa postawa wobec społeczeństwa.

III. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE I ZASOBY NATURALNE

3.1. Klimat

Klimat gminy wykazuje cechy wpływu wschodniego klimatu kontynentalnego. Średnia roczna temperatura powietrza to 6,5° C (najniższa w styczniu - 5.7°C, najwyższa w lipcu +17° C).

Okres wegetacyjny rozpoczyna się około 5 kwietnia, a kończy 25 października. W ciągu roku występuje około 39 dni mroźnych z temperaturą poniżej 0° C oraz 26 dni gorących z temperaturą powyżej 25 °C.

Średnie roczne opady to 562 mm, z czego 367 przypada na okres wegetacyjny. Najwięcej opadów przypada na miesiące Upiec i sierpień, najmniej opadów przypada na miesiąc luty.

Pokrywa śnieżna utrzymuje się przez 91 dni, od listopada do kwietnia, z maksimum w styczniu.

Średnia wilgotność powietrza wynosi 81%.

W rozkładzie dominują wiatry południowe - zachodnie i zachodnie

3.2. Charakterystyka geologiczna

Pod względem budowy geologicznej gmina położona jest w obrębie platformy wschodnioeuropejskiej na aneklizie mazursko-białoruskiej

Krystaliczne podłoże występuje na głębokości około 1000 m pod pokrywą młodszych

skał osadowych paleozoicznych i mezozoicznych. Na powierzchni kredy zalegają utwory trzeciorzędowe z osadami paleocenu (piaski i piaskowce glaukonitowe oraz gezy), oligocenu (piaski, iły i piaskowce) i miocenu.

Utwory czwartorzędowe o miąższości około 180-200 metrów reprezentowane są przez osady zlodowacenia podlaskiego, środkowopolskiego i południowopolskiego.

Na powierzchni ziemi występują osady związane ze zlodowaceniem środkowopolskim, stadiem północnomazowieckim. Wśród nich najstarszym utworem są gliny piaszczyste o znacznej miąższości z wkładkami piasków gliniastych oraz dużą zawartością głązów, otoczków i żwirów. Powierzchnia glin jest silnie zdenudowana i zniszczona w wyniku procesów erozyjnych. Gliny występują nierozdzielnie w formie pokrywy lub w podłożu, głównie w rejonie wsi: Bagienice, Przytuły, Przytuły Las, Mroczyki, Kubra Stara, Doliwy, Pieńki Grodzisko, Wagi, Trzaski.

W obrębie osadów akumulacji szczelinowej (kemy) występują piaski drobne i średnie oraz żwiry i żwiry piaszczyste o miąższości kilku i kilkunastu metrów, Spotyka się je w okolicach wsi Borawskie, Obrytki, Wagi, Rubra Nowa.

Piaski różnoziemiste, żwiry i żwiry piaszczyste oraz pyły akumulacji lodowcowej z dużą zawartością głązów i otoczków spotyka się wyspowo w obrębie wsi Mleczyki, Przytuły Kolonia, Przytuły Las, Dołowy, Kubra Przebudówka, Trzaski.

Pod względem przydatności dla budownictwa utwory akumulacji lodowcowej i wodnolodowcowej należą do gruntów nośnych, a stopień ich nośności uzależniony jest od stopnia zagęszczenia gruntów piaszczystych oraz od stopnia skonsolidowania glin i piasków gliniastych.

Utwory holocenne reprezentowane są przez osady bagienne i aluwialno-deluwialne wykształcone jako torfy, gliny pylaste, piaski, pyły, namuły organiczne pylaste lub piaszczyste o miąższości od 1 m do powyżej 4 m Osady hłocenne występują powszechnie w dolinach cieków wodnych i dolinkach bocznych. Osady holocenne należą do kategorii gruntów słabonośnych lub nienośnych, silnie nawodnionych i nieskonsolidowanych.

3.3. Rzeźba terenu

Rzeźba terenu ukształtowana została w wyniku akumulacyjnej działalności lodowca i jego wód w czasie stadia Wkry zlodowacenia środkowopolskiego, a następnie podlegała procesom denudacji i niszczenia form wskutek erozji wodnej i wietrznej.

Dominującą jednostką geomorfologiczną jest wysoczyzna morenowa, w granicach której wyróżnia się:

- Morenę ablacyjną (denną) wyniesioną do wysokości 110-160 m n.p.m. o silnie urozmaiconej pod względem hipsometrycznym powierzchni, w obrębie której występują dolinki erozyjno-denudacyjne. Przeważa nachylenie terenu do 5 %, choć miejscami w strefach brzeżnych dochodzi do 5-10 %. Morena ablacyjna rozpowszechniona jest na prawie całym obszarze gminy.
- Formy akumulacji szczelinowej, jak: pagórki martwych lodów, wzgórza i wały kemowe o wysokościach 4-30 m i zróżnicowanych wymiarach. Posiadają powierzchnie nachylone w granicach 5-10 % i powyżej 10 %. Pagórki martwych lodów stanowiące niewielkie wzniesienia o wysokościach względnych 4-10 m i nachyleniach stoków do 5 %, rzadziej powyżej 5 % spotykane są w obrębie wsi Supy i Trzaski. Wały kemowe o pochodzeniu glaciofluwialno-ablacyjnym o wysokościach 5-20 m. oraz nachyleniach stoków w granicach 5 %, a lokalnie 5-10% i więcej, występują w rejonie wsi Chrzanowo, Kubra Nowa, Doliwy, Borawskie, Obrytki, Wilamowo. Pagórki kemowe o wysokościach względnych 4-30 m. i znacznym nachyleniu stoków tworzą wyniesienia w okolicach wsi Borawskie, Obrytki, Wilamowo, Supy i Wagi.
- Tarasy kemowe położone na obrzeżu dolin lub w sąsiedztwie pagórków i wałów kemowych. Tarasy tworzą płaskie powierzchnie wzdłuż doliny Przytulanki w okolicach wsi Borawskie, Kubra Nowa, Kubra Stara i Chrzanowo oraz wsi Obrytki.
- Strefy kontaktu lodowego reprezentowane przez stożki o charakterze wyraźnych krawędzi o nachyleniach do 10 %, lokalnie 10-15 % i powyżej 15 %. Krawędzie są charakterystyczne dla stożków fluwialno-ablacyjnych i występują w rejonie wsi Przytuły Las i Pieńki Grodzisko.
- Doliny małych cieków wodnych o płaskim, często podmokłym lub lokalnie zabagnionym dnie ze stałym odpływem wód powierzchniowych, jak na przykład dolina Przytulanki.
- Dolinki boczne suche lub czasami podmokłe o zróżnicowanych długościach, lekko wcięte w powierzchnię wysoczyzny, powszechnie występujące na całym analizowanym obszarze.

Do współczesnych form morfologicznych zaliczyć trzeba liczne formy pochodzenia antropogenicznego, jak: wyrobiska poeksploatacyjne, wcięcia i nasypy budowlano- drogowe

3.4 Gleby

Tabela 16 Waloryzacja bonitacyjna gruntów ornych

Klasa bonitacyjna	Uwagi
Klasa II	2 ha
Klasa III a	1 ha
Klasa III b	53 ha; gleby te występują w okolicach wsi Przytuły oraz niewielkim płatem w obrębie wsi Wilamowo, Bagiennice oraz Trzaski; odznaczają się dobrymi warunkami wodno – powietrznymi, dobrą strukturą oraz zasobnością w składniki pokarmowe.
IV a – IV b	Gleby te występują w okolicach wsi Wilamowo, Kubra, Przybudówka, Kubra Stara, Trzaski, Supy, Przytuły Kolonia. Gleby te dorównują glebom III klasy, ale charakteryzują się wadliwymi stosunkami wodnymi (okresowe nadmiary lub niedobory wilgoci). Są to gleby kompleksu zbożowo – pastewnego mocnego, gleby kompleksu żytnio – ziemniaczanego bardzo dobrego oraz kompleksu żytniego dobrego. Gleby te są mniej zasobne w składniki pokarmowe. Występują przeważnie na terenie całej gminy z największą koncentracją w rejonie wsi Wilamowo, Obrytki, Kubra Stara, Bagienice, Wagi, Pieńki, Grodzisko, Chrzanowo. Na terenie gminy znajduje się 2196 ha gleb klasy IV a – IV b.
Klasa V	1525 ha gleb na terenie gminy charakteryzuje się małą zawartością składników pokarmowych, niezbyt korzystnymi warunkami wodno – powietrznymi, okresowym niedoborem lub nadmiarem wilgoci. Gleby tego typu koncentrują się w okolicach wsi: Borawskie, Obrytki, Przytuły Las, Supy, Kubra Nowa.
Klasa VI – VI z	Gleby są bardzo przepuszczalne i ubogie pokarmowo. Zajmują zróżnicowane powierzchnie we wszystkich wsiach gminy. Ogólnie na terenie gminy występują 613 ha gleb klasy VI i VIz.

Źródło: Program Ochrony Środowiska dla Gminy Przytuły

Tabela 17 Klasyfikacja bonitacyjna użytków zielonych

Klasa	Uwagi
Klasa III	24 ha
Klasa IV - V	721 ha na terenie gminy w tym 505 ha klasy IV i 548 ha klasy V. Najbardziej wydajne użytki zielone spotyka się w dolinie rzeki Przytulanki, rzadziej w dolinach innych cieków.

Źródło: Program Ochrony Środowiska dla Gminy Przytuły

3.5 Lasy Gminy Przytuły

Lasy są najbardziej naturalną formacją przyrodniczą związaną z krajobrazem oraz niezbędnym czynnikiem równowagi środowiska przyrodniczego. Szczególną rolę w ochronie ekosystemów leśnych ich biocenoz oraz zachodzących naturalnych procesów przyrodniczych, odgrywają tereny chronione i rezerваты leśne. Lasy spełniają bardzo różnorodne funkcje w sposób naturalny, którymi są:

- funkcje ekologiczne (ochronne) – zapewniające stabilizację stosunków wodnych, ochronę gleb przed erozją, kształtują klimat, stabilizują układ atmosfery, tworząc warunki do zachowania potencjału biologicznego gatunków i ekosystemów, zachowując różnorodność i złożoność krajobrazu,
- funkcje produkcyjne – polegające na pozyskiwaniu drewna z zachowaniem odnawialności, pozyskiwaniu nieдрzewnych użytków z lasu, prowadzenie gospodarki łowieckiej oraz rozwijaniu turystyki,
- funkcje społeczne – które służą kształtowaniu korzystnych warunków zdrowotnych i rekreacyjnych dla społeczeństwa.

Lasy mają istotne znaczenie gospodarcze i są kluczowym elementem bezpieczeństwa ekologicznego oraz mają szczególne znaczenie w ochronie środowiska naturalnego.

Ważnym czynnikiem w rolniczym krajobrazie stanowią zalesienia i zadrzewienia, które wzbogacają przyrodę i odgrywają ważną rolę biocenotyczną. Cenne zadrzewienia śródpolne występują na krawędziach małych oczek wodnych i na pochyłych zboczach. Należy stwierdzić, że w wielu przypadkach oczka wodne i ich zadrzewienia zostały zlikwidowane przez zasypanie i wyrównanie w celu ułatwienia upraw polowych. Lasy spełniają znaczną rolę w likwidowaniu zanieczyszczeń środowiska naturalnego. W lasach absorpcja pyłów wynosi 30-50 % (1 ha buczyn pochłania średnio 70 ton pyłów, a także

następuje absorpcja substancji gazowych (np. w olszynach do 85 % azotanów, fluoru i dwutlenku siarki). Ważnym elementem tłumienie fal akustycznych (w łąkach na odległość 100 m od źródła dźwięku) wynosi od 70 do 90%.

Jak wynika z danych GUS, w roku 2013 powierzchnia lasów zajmowała powierzchnię 1150 ha, co stanowi 16,2% powierzchni gminy.

Tabela 18 Powierzchnia gruntów leśnych na terenie gminy Przytuły

Rok	Gruntu leśne ogółem w ha	Grunty leśne publiczne w ha	Grunty leśne prywatne w ha
2012	1149,3	104,1	1045,2
2013	1151,55	104,26	1047,29

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Tabela 19 Struktura własnościowa lasów na terenie gminy Przytuły

Rok	Lasy ogółem w ha	Lasy publiczne w ha	Lasy prywatne w ha
2012	1148,3	103,1	1045,2
2013	1150,56	103,27	1047,29

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Jak wynika z powyższego zestawienia powierzchnia lasów ulega sukcesywnemu zwiększeniu. W roku 2012 wynosiła 1148,3 ha i wzrosła w stosunku do roku 2013 o 2,26 ha.

Lasy na terenie gminy rozmieszczone są nierównomiernie. Największe kompleksy występują w obrębach wsi: Wilamowo, Obrytki, Kubra Przebudówka, Borawskie, Supy, Chrzanowo.

Największe powierzchnie zajmuje siedlisko boru mieszanego świeżego z sosną i domieszką świerka, brzozy i dębu. Wiek drzewostanów jest młody w przedziale 50-70 lat. W podszyciu występuje brzoza, dąb, buk, jałowiec, kruszyna. Runo jest słabo wykształcone i ubogie. Bór mieszany świeży występuje powszechnie na terenie całej gminy, chociaż na szczególną uwagę zasługują kompleksy leśne w okolicach wsi Obrytki, Grzymko, Chrzanowo. Na siedlisku boru świeżego gatunkiem dominującym jest sosna z nieznaczną domieszką świerka, brzozy, buka i dębu. Wiek drzewostanu zazwyczaj poniżej 40 lat. Zwarcie duże lub całkowite, podszyt i runo słabo rozwinięte. Bór świeży występuje w małych kompleksach w różnych częściach gminy (Borawskie, Wagi, Przytuły Las).

Siedlisko lasu mieszanego świeżego i lasu świeżego reprezentuje kompleks leśny lasów

państwowych w północnej części gminy (Wilamowo). W drzewostanach oprócz sosny znaczny procent zajmują gatunki drzew liściastych (dąb, brzoza). Podszyt i runo są bogate.

Siedliska boru mieszanego świeżego i świeżego oraz lasu mieszanego są na ogół korzystne dla rekreacji. Tylko drzewostany młode do lat 40 wymagają wyznaczenia dróg do penetracji ze względu na małą odporność drzew na zniszczenie.

Lasy na siedliskach wilgotnych występują na glebach mułowo-torfowych i murszowych w dolinach rzecznych i obniżeniach terenowych. Należą do nich: bór mieszany wilgotny i ols. W borach wilgotnych w drzewostanie przeważa sosna z udziałem innych gatunków drzew, w olsach drzewostan tworzy olcha z domieszką brzozy. Podszyt i bogate runo składa się z porzeczki czerwonej i czarnej, kaliny oraz wierzby karłowatej.

Obszary leśne posiadają różne znaczenie wśród których wymienić trzeba: gospodarcze, turystyczne i ekologiczne.

Gospodarcze znaczenie lasów jest niewielkie. Na stan taki wpływ mają przede wszystkim: niska lesistość gminy, duże rozdrobnienie powierzchni leśnych, młoda struktura drzewostanów, małe zróżnicowanie gatunków, niska odporność siedliskowa, a przede wszystkim struktura własności. Gospodarcza rola lasów ogranicza się zatem do bieżących potrzeb prywatnych właścicieli oraz prac pielęgnacyjnych.

W latach 2012-2013 pozyskano na terenie gminy następujące ilości grubizny

Tabela 20 Pozyskanie drewna na terenie gminy Przytuły w m³

Rok	Pozyskanie grubizny ogółem	Lasy gminne	Lasy prywatne
2012	36	0	36
2013	56	0	56

Małe jest również znaczenie turystyczno-wypoczynkowe.

Specyfika środowiska przyrodniczego sprawia, że największe znaczenie posiada ekologiczna funkcja lasów i dotyczy to zwłaszcza olsów występujących w dolinach rzecznych i obniżeniach terenowych. Roślinność odznacza się tutaj znacznym zróżnicowaniem i pełni funkcję stabilizującą stosunki wodne oraz procesy glebotwórcze. Panuje tu niekorzystny mikroklimat, a środowisko siedliskowe odznacza się małą odpornością. Lasy tego typu poprzez swoją odmienność florystyczną i ekologiczną stanowią istotny element wzbogacający otwarty krajobraz wiejski.

Dla podniesienia walorów krajobrazowych i klimatycznych oraz ochrony gleb przed erozją wodną tereny o niskich klasach bonitacyjnych oraz dużych nachyleniach powierzchni

położone w bezpośrednim sąsiedztwie istniejących kompleksów leśnych wskazane są do zalesienia

3.6 OBSZARY I OBIEKTY CHRONIONE

3.6.1. Pomniki przyrody

Pomnikami przyrody są wyróżniające się twory przyrody ożywionej lub nieożywionej o szczególnej wartości pod względem przyrodniczym, naukowym, historycznym, pamiątkowym lub krajobrazowym.

Zgodnie z wojewódzkim rejestrem pomników przyrody na terenie gminy Przytuły występują cztery obiekty przyrody nieożywionej:

- głaz narzutowy o obwodzie 6,5 m., wysokości 0,5 m., szerokości 1,8 i długości 2,8 m. we wsi Borawskie około 100 m. na lewo od drogi Borawskie-Obrytki,
- głaz narzutowy o obwodzie 6,8 m., wysokości 0,6 m., szerokości 1,8 i długości 2,6 m. we wsi Borawskie około 60 m. na lewo od drogi Borawskie-Obrytki,
- głaz narzutowy o obwodzie 7,0 m., długości 2,3 m., szerokości 1,8 m. i wysokości 1,0 m. położony we wsi Przytuły Kolonia około 200 m. na wschód od wsi w lesie,
- głaz narzutowy o obwodzie 10,3 m., długości 3,3 m., szerokości 2,3 m. i wysokości 0,9 m. położony we wsi Przytuły Kolonia przy drodze stanowiącej granicę między wsią Przytuły Kolonia i Mieczki.

3.6.2. Lasy ochronne

Za lasy wodochronne uznano kompleksy leśne występujące w granicach lasów państwowych Nadleśnictwa Łomża (oddziały 16b, 17 i 18) o łącznej powierzchni 46 ha. Lasy reprezentują typy siedliskowe lasu mieszanego świeżego, lasu wilgotnego i olsu jesionowego z drzewostanem brzozy, olchy, sosny i świerku. Wymienione drzewostany położone są wzdłuż cieku wodnego i stanowią ciągi hydrologiczne siedlisk wilgotnych chroniących zasoby wodne.

Na obszarze wprowadzono ograniczenia pozyskania drewna, nakazy wykonania określonych zabiegów, konieczność założenia i utrzymania urządzeń ochronnych i ograniczenia udostępnienia lasów.

3.6.3 Sieć dolin i dolinek

Obszary dolin i dolinek wypełnionych często siecią mniejszych cieków i rowów me-

lioracyjnych pełnią funkcję ekologiczną tworząc na terenie gminy system lokalnych powiązań przyrodniczych w postaci korytarzy ekologicznych. W skład systemu wchodzi biocenozy łąkowo-pastwiskowe, leśne, bagienne i wodne skupiające obszary biologicznie czynne. Tereny te tworzą korytarze ekologiczne umożliwiające prawidłowe przewietrzanie, pełnią zasadniczą rolę w systemie stosunków wodnych, skupiają bogatą ilość gatunków roślin i zwierząt, umożliwiają im migrację itp. Ze względu na funkcje ekologiczne jakie pełnią wskazane są do pozostawienia w dotychczasowym użytkowaniu.

3.6.4 Turystyka i wypoczynek

Turystyka odgrywa małą rolę w strukturze społeczno-gospodarczej gminy. Ruch turystyczny posiada jedynie znaczenie tranzytowe w oparciu o szlak turystyki samochodowej Łomża-Jedwabne-Radziłów-Osowiec oraz stację paliw w Nowej Kubrze. Baza turystyczna ogranicza się do zaledwie dwóch gospodarstwa agroturystycznych w Wilamowie i Supach.

Pod względem walorów wypoczynkowych obszar gminy charakteryzuje się bardzo małymi w skali województwa wartościami środowiska przyrodniczego.

Znaczącym elementem krajobrazu naturalnego jest duża różnica wzniesień pomiędzy obszarem wysoczyzny a doliną Przytulanki.

Cieki wodne pozbawione są praktycznie możliwości wykorzystania ich dla celów rekreacyjnych z uwagi na stan sanitarny i małe przepływy wód, słaba dostępność brzegowa oraz niskie walory wędkarskie.

Istotnym elementem atrakcyjności turystycznej są tereny leśne. Na walory turystyczne lasów składają się elementy taksacyjne w postaci typu siedliska, składu gatunkowego i wieku drzewostanów. Za najkorzystniejsze z punktu widzenia przydatności turystycznej uznaje się lasy na siedliskach borów i lasów mieszanych świeżych z drzewostanami sosny, dębu i brzozy, w starszych grupach wiekowych. Biorąc pod uwagę powyższe kryteria lasy charakteryzują się na ogół małą przydatnością na cele turystyki. Pewnymi wartościami turystycznymi odznaczają się lasy położone w obrębie wsi: Wilamowo, Obrytki, Borawskie, Mieczki, Chrzanowo, Supy.

Obszary leśne mogą być zagospodarowane turystycznie poprzez budowę parkingów i szlaków turystycznych. Inne obszary leśne stanowić mogą jedynie bazę rekreacji związanej z grzybobraniem i zbieraniem jagód. Pewną trudnością w ich turystycznym zagospodarowaniu jest zdecydowana dominacja własności prywatnej.

Pod względem atrakcyjności krajoznawczej rozumianej jako stopień nagromadzenia obiektów, ich rodzaju i walorów Przytuły zaliczono do IV grupy miejscowości o znaczeniu

lokalnym.

IV. ŹRÓDŁA ZANIECZYSZCZENIA ŚRODOWISKA

4.1 Atmosfera

Głównym źródłem zanieczyszczenia atmosfery w województwie podlaskim są ciepłownie miejskie, lokalne, przemysłowe oraz rozproszone źródła emisji z sektora komunalno - bytowego, a także zanieczyszczenia komunikacyjne.

Do substancji mających największy udział emisji zanieczyszczeń, na terenie województwa podlaskiego należą: dwutlenek siarki, tlenki azotu, tlenki węgla oraz pyły, pochodzące głównie z procesów spalania energetycznego. Pozostałe rodzaje zanieczyszczeń emitowane z zakładów przemysłowych zlokalizowanych na terenie województwa stanowią ok. 1% całej emisji. Zalicza się do nich: węglowodory aromatyczne i alifatyczne, benzeny, alkohole, octan etylu, ksylen i inne zanieczyszczenia.

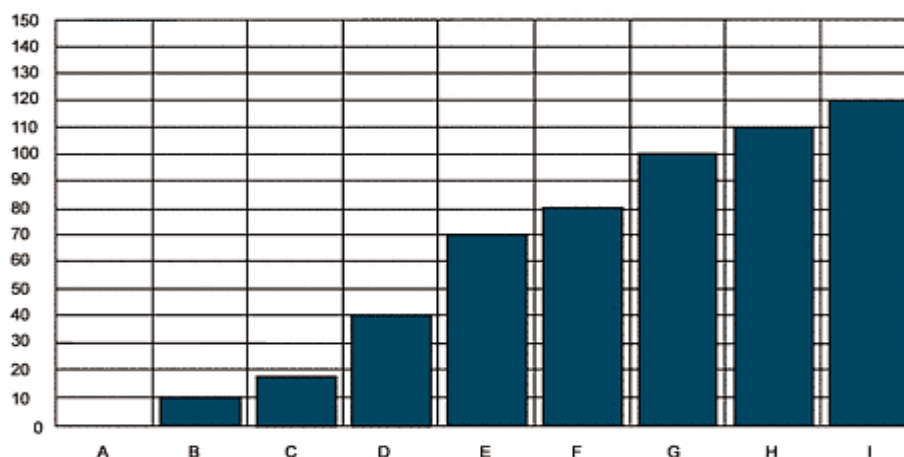
Na terenie gminy nie występują zakłady produkcyjne i usługowe o istotnym znaczeniu dla zagadnień zanieczyszczenia powietrza. Głównymi źródłami emisji zanieczyszczeń do powietrza są instalacje energetyczne oraz ciągi komunikacyjne (zanieczyszczenia powstające przy spalaniu paliwa samochodowego). Dwutlenek siarki emitowany jest przede wszystkim przez kotłownie lokalne, przy spalaniu zanieczyszczonego węgla. Tlenki azotu pochodzą ze spalania węgla, koksu, gazu i benzyn (transport samochodowy). Pyły - emitowane są do atmosfery wraz ze spalinami pochodzącymi ze spalania paliw stałych. Średnie stężenie zanieczyszczeń emitowanych do powietrza w okresie zimowym jest kilka razy wyższe niż w okresie letnim.

Zanieczyszczeniem atmosferycznym jest również hałas. Hałas można podzielić na:

- przemysłowy
- komunalny (w miejscach publicznych, w pomieszczeniach mieszkalnych)
- komunikacyjny.

Poniżej przedstawiono poziomy hałasu w decybelach odczuwalne przez człowieka i z tego powodu mogące być uciążliwe.

Wykres 13. Poziomy hałasu odczuwane przez człowieka

Opis: Poziomy hałas: A) granica słyszalności, B) szept, C) szelest liści, D) szum fal morskich, E) głośna rozmowa, F) odkurzacz, G) muzyka rockowa, H) silnik odrzutowy, I) granica bólu.

Na terenie gminy nie występują zakłady przemysłowe oraz obiekty uciążliwe pod względem emisji hałasu do środowiska. Ze względu na to, że gmina ma charakter rolniczy najpoważniejszymi źródłami emisji hałasu są ciągi komunikacyjne.

4.2 Wody

Głównym zagrożeniem wód powierzchniowych jest spływ zanieczyszczeń z pól oraz wprowadzanie do środowiska wodnego ścieków gospodarskich. Stanowi to nadal istotny problem, mimo że w minionych latach miał miejsce wyraźny postęp w ograniczaniu ładunków zanieczyszczeń odprowadzanych do wód powierzchniowych. Istotne zmniejszenie zużycia nawozów sztucznych i racjonalizacja wykorzystania środków ochrony roślin zmniejszyło zagrożenie wód zanieczyszczeniem może spowodować odwrócenie korzystnych tendencji

4.3 Powierzchnia ziemi

Przekształcenia litosfery związane są z licznymi na tym terenie czynnymi wyrobiskami powierzchniowymi oraz z formami powstałymi po zakończeniu ich eksploatacji.

Na terenie gminy brak jest udokumentowanych złóż surowców mineralnych i miejsc eksploatacji surowców mineralnych.

4.4 Środowisko przyrodnicze

Na występujące na terenie gminy ekosystemy wpływ ma wiele czynników

decydujących o ich trwałości i kondycji, wśród nich m.in.:

- sukcesje naturalnej lub antropogenicznej proveniencji, np. wskutek zaprzestania bądź zmiany tradycyjnego sposobu użytkowania zmienia się jakość i fizjonomia
- ekosystemów (np. wkraczanie do fitocenoz szuwarowych i łąkowych gatunków drzewiastych),
- przekształcenia na inne cele, np. urbanizacyjne, komunikacyjne, gospodarcze,
- zbiór roślin leczniczych i ozdobnych, m.in. bobrek, kruszyna, wierzba, kozłek, konwalia, sasanka, widłaki i inne,
- łowiectwo, kolekcjonerstwo, kłusownictwo,
- pożary powstałe wskutek wypalania łąk, szuwarów i pól,
- fragmentacja prowadząca do rozpadu arealu zajmowanego przez gatunki i utrudniająca kontakty między populacjami (dotyczy to zwłaszcza lasów),
- zawleczenie obcych gatunków roślin,
- chemizacja gleb,
- zanieczyszczenia wód i ich eutrofizacja,
- obniżenie poziomu wód gruntowych.

Ważną rolę w zachowaniu różnorodności biologicznej odgrywają lasy. Największe zagrożenia ekosystemów leśnych wynikają z:

- małego zróżnicowania gatunkowego drzewostanów, występowania monokultur leśnych,
- uproszczenia struktury przestrzennej,
- dużego udziału drzewostanu w niskich klasach wieku,
- nadmiernej eksploatacji gospodarczej.

Przemiany struktury własnościowej prowadzą do upadku małych, prowadzących ekstensywną gospodarkę gospodarstw, co w konsekwencji jest przyczyną homogenizacji krajobrazu i zaniku jego cech swoistych, np. likwidacja miedz, zadrzewień i zakrzewieńśródpolnych, zabagnień, torfowisk i nieużytków. Istotne znaczenie dla stanu zachowania biocenoz ma przeznaczanie cennych pod względem przyrodniczym nad terenów pod zabudowę rekreacyjną i letniskową.

Zagrożenia środowiska przyrodniczego związane są głównie z:

1. dużą ilością zanieczyszczeń (emisje, odpady, ścieki) komunalnych,
2. obniżeniem poziomu wód gruntowych będącym efektem regulacji rzek i melioracji
3. gospodarką rolną - stosowanie nawozów i chemicznych środków ochrony roślin
4. gospodarką leśną - stosowanie zrębów zupełnych, szlaki zrywkowe itp.

V. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

5.1 Komunikacja

Układ komunikacyjny Gminy Przytuły

System komunikacji stanowi jeden z podstawowych elementów zagospodarowania układu przestrzennego gminy. Spełnia on w stosunku do niego funkcję usługową, która polega na zaspokojeniu podstawowych potrzeb w zakresie przewozu ludzi i towarów. Sprawne funkcjonowanie systemu komunikacji jest czynnikiem decydującym o szybkości rozwoju danego regionu. Atrakcyjna komunikacja oznacza dobrą dostępność nawet przy zwiększonej ruchliwości ludności poruszającej się własnym samochodem.

Sieć drogową na terenie Gminy tworzą drogi wojewódzkie, powiatowe i gminne. Zarządcami dróg, do właściwości których należą sprawy z zakresu planowania budowy, modernizacji, utrzymania i ochrony dróg, są następujące organy administracji rządowej i samorządowej:

- dróg wojewódzkich – Wojewódzki Zarząd Dróg w Białymstoku,
- dróg powiatowych – Zarząd Powiatu,
- dróg gminnych – Wójt.

Główny układ komunikacyjny gminy Przytuły tworzą drogi:

1. Wojewódzkie – drogi o numerach 648 i 668
2. Powiatowe – 37,17 km na terenie gminy w tym o nawierzchni:
  - Bitumicznej – 28,12 km;
  - Brukowej – 7,2 km;
  - Żwirowej – 1,85 km;

Tabela 21 Drogi wojewódzkie na terenie gminy

Numer drogi	Przebieg drogi
648	Droga łącząca Miastkowo powiat łomżyński z Przytułami. Długość drogi 49 km. Przebieg drogi: Miastkowo - Nowogród - Korzeniste - Stawiski - Przytuły
668	Droga wojewódzka łącząca Piątnicę Poduchowną powiat łomżyński z Osowcem-Twierdzą w powiecie monieckim. Długość drogi 52 km. Droga biegnie przez miejscowości Jezioro, Kownaty, Janczewo, Jedwabne, Stryjaki, Przytuły, Nowa Kubra, Chrzanowo, Radziłów,

	Karwowo, Mścichy, Klimaszewnica.
--	----------------------------------

Tabela 22 Wykaz dróg powiatowych na terenie gminy Przytuły

Numer drogi	Przebieg drogi	Długość odcinka na terenie gminy
1820B	Wąsosz-Ławsk-Glinki-Mroczeni-Przytuły	4,5
1821B	Stawiski - Rogale - Sokoły - Romany - Wilamowo -Słucz- do drogi 668	2,9
1825B	Od dr. 1820B - Gardoty - do dr. 1821B	5,0
1826B	Gardoty - Grzymki	2,25
1828B	Świdry - Gnatowo - Siwiki - Wilamowo	2,1
1829B	Romany - do drogi 648	0,5
1833B	Przytuły - Borawskie - Mieczki Czarne	3,7
1834B	Jedwabne (ul. Cmentarna) - Konopki - Borawskie - Supy - Wagi - Dusze - Racibory - Radziłów	5,0
1835B	Chrzanowo - Wypychy - Dusze	1,0
1836B	Od dr. 1834B - Pieńki - Szyjki - Szlasy - Łoje - Awissa - most na rz. Awissa	2,0
1854B	Kubra Stara - Kubra Nowa	1,62
1874B	Przytuły - Supy	5,5
1932B	Wagi - Chrostowo - Kąty - Chyliny	1,1

Źródło: Informacje uzyskane w Urzędzie Gminy Przytuły

3. Gminne – 33,004 km na terenie gminy w tym o nawierzchni:

- Bitumiczne – 13,796 km;
- Brukowa – 0,64 km;
- Gruntowa – 9,922 km;
- Żwirowa – 8,646 km;

Większość dróg powiatowych na terenie gminy zaliczona jest do kategorii B – dróg o stanie zadawalającym. Jedynie odcinek drogi Kubra Stara- Kubra Nowa zaliczona jest do kategorii A- dróg stanu dobrego.

Stan techniczny dróg gminnych należy ocenić jako dobry. Większość dróg gminnych zaliczona jest do dróg kategorii A- drogi o stanie dobrym, bądź częściowo do kategorii A i B. Jedynie odcinek drogi o długości 1,355 km między Wagami a Kubrą Przybudówka posiada nawierzchnię żwirową zaliczoną do kategorii C- dróg o nawierzchni niezadawalającej.

Gmina od wielu już lat inwestuje w rozwój własnej infrastruktury drogowej dbając o jej jakość i stan techniczny. Jednak wiele dróg wymaga jeszcze gruntownej modernizacji nawierzchni, a w niektórych przypadkach wzmocnienia podbudowy. Drogi wewnętrzne w zdecydowanej większości stanowią drogi gruntowe, pełniące funkcje dojazdową do pól i obszarów leśnych.

5.2. Sieć energetyczna

Gmina Przytuły zasilana jest w energię elektryczną liniami napowietrznymi 15kV z istniejącej stacji transformatorowej 110/15kV w Łomży (RPZ-III Jantar) oraz z rozdzielni sieciowej RS 15/15kV w Stawiskach.

Na terenie gminy znajduje się 29 stacji transformatorowych 15/0,4kV, w tym we wsi Przytuły 4 stacje. Są to słupowe stacje transformatorowe typu ŻH, STS lub STSa.

Odbiorcy energii elektrycznej są obsługiwani przez posterunek energetyczny w Je-Iwabnem oraz w Stawiskach. Sieć elektroenergetyczna na terenie gminy jest administrowana i eksploatowana przez Zakład Energetyczny Białystok S.A. w Białymstoku oraz Re-on Energetyczny w Łomży.

5.3 Gazownictwo i ciepłownictwo

W gminie Przytuły zaopatrzenie w ciepło na potrzeby grzewcze i ciepłej wody jest realizowane wyłącznie w sposób indywidualny przez mieszkańców gminy. Niewielkie zapotrzebowanie na ciepło w obiektach publicznych, rozproszenie zabudowy i małe jednostkowe zapotrzebowanie ciepła wynikające z charakteru zabudowy nie sprzyjają tworzeniu scentralizowanej gospodarki ciepłej. Nieliczne działania modernizacyjne dotyczą źródeł ciepła m.in. wymiany kotłów węglowych na olejowe lub na drewno, rzadziej na gaz płynny. Brak na terenie gminy sieci gazowej uniemożliwia wykorzystanie tego medium w produkcji ciepła.

W Gminie Przytuły brak jest systemu zaopatrzenia w gaz sieciowy. Pewna liczba gospodarstw korzysta z gazu płynnego, zaopatrując się indywidualnie w funkcjonujących w gminie punktach sprzedaży gazu płynnego.

5.4 Energia ze źródeł odnawialnych

Jednym z istotnych komponentów zrównoważonego rozwoju przynoszących efekty ekologiczno – energetyczne jest racjonalne wykorzystanie **energii ze źródeł odnawialnych**. Odnawialne źródła energii tj.: biomasa, energia wodna, energia geotermalna, energia wiatru, energia promieniowania słonecznego mogą stanowić istotny udział w bilansie energetycznym gminy.

Mogą zapewnić racjonalne bezpieczeństwo i niezależność oraz przyczynić się do poprawy zaopatrzenia w energię na terenach o słabo rozwiniętej sieci energetycznej.

Największe możliwości na wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w gminie ma biomasa.

Źródłem biomasy – niezwykle cennego surowca dla środowiska jest przede wszystkim drewno opałowe z lasów, słoma, trzcina oraz inne materiały pochodzenia roślinnego.

Potencjalnym odbiorcą energii ze źródeł odnawialnych może być rolnictwo i budownictwo. Tereny rolnicze, które ze względu na zanieczyszczenia gleb lub niskie klasy nie nadają się do celów produkcji rolnej mogą być wykorzystywane do uprawy roślin przeznaczonych do produkcji biopaliw.

Biomasa ze względów ekonomicznych powinna być wykorzystywana szczególnie na terenach wiejskich, gdzie nie jest wymagany transport i magazynowanie rezerw. Spalanie biomasy jest neutralne dla środowiska.

Korzyści płynące ze spalania biomasy:

- zastąpienie starych niewydajnych i wysokoemisyjnych pieców węglowych nowoczesnymi kotłami,
- zastąpienie tanim, często bezpłatnym, dostępnym biopaliwem drogiego paliwa kopanego (węgla),
- oszczędności wynikające z ograniczenia kosztów zakupu i transportu paliw kopanych,
- oszczędności związane ze zmniejszeniem ilości odpadów deponowanych na składowiska,
- ograniczenie emisji gazów w trakcie spalania – korzyści ekologiczne,
- nowe możliwości tworzenia miejsc pracy, co jest bardzo istotne na terenach dotkniętych bezrobociem,
- promowanie rozwoju regionalnego.

Kolektory słoneczne

Kolektory słoneczne, nazywane także solarami, to urządzenia, w których energia promieniowania słonecznego jest przekształcana w ciepło ogrzewające przepływający nimi płyn. Ogrzewanie wody do celów użytkowych (przede wszystkim do mycia) na potrzeby jednej rodziny pochłania kilka tysięcy kilowatogodzin rocznie. Możliwość zastąpienia drogiej energii elektrycznej, a nawet nieco tańszej uzyskiwanej z gazu lub oleju, darmową energią słoneczną jest opłacalne.

Budowa kolektora słonecznego

Najwięcej na rynku jest kolektorów płaskich, cieczowych. To układ cienkich rurek (ewentualnie kanałów wykonanych z profili) przymocowanych do metalowej płyty pokrytej tak zwaną powłoką selektywną. Całość jest zamknięta w obudowie, która ma ograniczać straty ciepła i chronić kolektor przed uszkodzeniami, a jednocześnie nie utrudniać przenikania promieniowania słonecznego do wnętrza. Płynąca rurkami kolektora ciecz (zwykle stosuje się trudno zamarzający roztwór glikolu) ogrzewa się od rozgrzanej przez słońce powierzchni płyty i przylegających do niej ścianek rur. Od jakości materiałów i precyzji wykonania zależy sprawność kolektora, a zatem także ilość energii, jaką dostarczy do instalacji przy określonej powierzchni. Urządzenia gorszej jakości są w stanie dostarczać gorącą wodę w zasadzie tylko w czasie słonecznej pogody i pod warunkiem że na dworze nie jest bardzo zimno. Wynika to z niewielkich możliwości pochłaniania promieniowania słonecznego przez niezbyt wyrafinowany absorber i ze strat ciepła przez prostą obudowę. By mieć pożytek z kolektorów także zimą, konieczne jest zastosowanie droższych rozwiązań.

5.5. Zaopatrzenie w wodę

Na terenie gminy Przytuły 94,7% gospodarstw domowych korzysta ze zbiorczego systemu poboru wody. Woda na pokrycie potrzeb bytowo-gospodarczych pobierana jest ze studni SW – 3 – studnia podstawowa o głębokości 78,5 m. Istnieją również dwie studnie awaryjne SW-1 i SW-2 o głębokości odpowiednio: 52,0m i 35,5m zlokalizowanych na terenie działki stacji wodociągowej. Zatwierdzone decyzją Starosty Łomżyńskiego znak ROŚB.6531.1.2014 z dnia 15 maja 2014 r. zasoby eksploatacyjne ujęcia wody podziemnej na stacji wodociągowej w m. Kubra Nowa wynoszą $Q = 50,0 \text{ m}^3/\text{h}$ przy $s = 11,0 \text{ m}$ i warstwie wodonośnej $S_{we} = 10,7 \text{ m}$.

Do poboru, magazynowania, pomiaru i uzdatniania wody służyć będą następujące urządzenia:

- agregaty pomp głębinowych – 3 sztuki,
- hydrofor o pojemności 40 000 dm³ – 1 sztuka,
- filtr o powierzchni 4,6 m² – 1 sztuka,
- 1 mieszacz wodno - powietrzny centralny typu AŚ-08 0 800 mm – 1 sztuka,
- wodomierz typu MZ 80 mm- 2 sztuki,
- wodomierz typu MZ 100 mm – 1 sztuka,
- wodomierz typu MK 80 mm – 1 sztuka,
- wodomierz sprzężony typ MZ 100/JS40 – 1 sztuka,
- sprężarka typu WAN-K – 2 sztuki,
- Chlorator typu C – 52
- Agregat prądotwórczy produkcji KIPOR typ KDE69SS3 o mocy 60 kVA – 1 sztuka,

Parametry ujęcia:

- $Q_{h\cdot max.} = 43,0 \text{ m}^3/\text{h}$,
- $Q_{d\cdot \acute{s}r.} = 635,9 \text{ m}^3/\text{dobę}$
- $Q_{r\ max.} = 328\ 792,0 \text{ m}^3/\text{rok}$.

Gmina posiada również pozwolenie wodno prawne na wprowadzenie oczyszczonych wód z płukania filtra do rzeki Przytulanki wydane dnia 2 listopada 2014 przez Starostę Łomżyńskiego znak sprawy ROŚB.6341.55.2014 ważne do dnia 2 listopada 2024 roku.

Gmina posiada pozwolenie wodnoprawne na pobór wód podziemnych dla potrzeb wodociągu wiejskiego Przytuły w m. Kubra Nowa, gm. Przytuły wydane dnia 2 listopada 2014 przez Starostę Łomżyńskiego znak sprawy ROŚB.6341.55.2014 ważne do dnia 2 listopada 2034 roku.

Długość czynnej sieci rozdzielczej na terenie gminy wynosi 60,6 km, do której podłączonych jest 471 przyłączy wodociągowych. Z grupowego systemu zaopatrzenia w wodę korzystało w roku 2013 1416 osób tj. o 4 osoby więcej niż w roku 2012, kiedy to korzystało 1411 osób.

Tabela 23 Zużycie wody na terenie gminy Przytuły w latach 2012-2013 (w m³)

Rok	Ilość wody na mieszkańca	Ilość wody na korzystającego z wodociągu
2012	25,1	38,7
2013	40	61,6

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

5.6. Gospodarka ściekowa

Na terenie gminy brak jest gminnej oczyszczalni ścieków. Nie ma również zbiorczego systemu odprowadzenia ścieków.

Mieszkańcy gminy korzystają ze szczelnych zbiorników bezodpływowych – 257 sztuk lub przydomowych oczyszczalni ścieków, których na terenie gminy jest obecnie 52 sztuki. W planach jest budowa kolejnych 105 sztuk. Znaczną część inwestycji budowy przydomowych oczyszczalni ścieków zrealizowano ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Biorąc pod uwagę całą gospodarkę wodno – ściekową w gminie Przytuły należy zauważyć, iż istnieje bardzo duża dysproporcja pomiędzy stopniem zwodociągowania, zorganizowanym systemem odprowadzenia ścieków.

5.7. Gospodarka odpadami

Na terenie gminy Przytuły brak jest gminnego składowiska odpadów komunalnych. Zorganizowanym systemem zbiórki odpadów komunalnych objętych jest 100% mieszkańców w myśl znowelizowanej Ustawy z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach (Dz.U. 2013 poz. 21). Zbiórką odpadów zajmuje się wyspecjalizowana firma wyłoniona w drodze postępowania przetargowego, posiadająca profesjonalny dostosowany do tego celu sprzęt.

5.8. Budownictwo

Warunki mieszkaniowe stanowią jeden z głównych elementów kształtujących warunki życia na danym terenie. Zabudowa gminy Przytuły obejmuje zabudowę zakładową, zagrodową oraz mieszkaniową - jednorodzinną.

Tabela 24 Zasoby mieszkaniowe gminy Przytuły

Zasoby mieszkaniowe na terenie gminy	Rok 2012	Rok 2013
Ilość budynków mieszkalnych na terenie gminy	551	551
Ilość mieszkań na terenie gminy	555	555
Ilość izb na terenie gminy	2453	2453
Powierzchnia użytkowa w m ²	62179	62179
Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania	112	112
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na osobę	28,5	28,4

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Jak wynika z powyższej tabeli liczba mieszkań na terenie gminy utrzymuje się na stałym poziomie.

Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w latach 2012- 2013 na terenie gminy wynosiła 112 m² (dla powiatu łomżyńskiego wskaźnik ten jest niższy i wynosi 100,6 m² w roku 2012 i 100,8 m² w roku 2013), z czego na osobę przypadało 28,4 m² (dla powiatu 28,1 m² w roku 2012 i 28,5 m² w roku 2013)

Tabela 25 Wyposażenie mieszkań w instalacje techniczno- sanitarne

Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno- sanitarne	Ilość w sztukach	
	2012	2013
Wodociąg	444	444
Ustęp splukiwany	404	404
Łazienka	397	397
Centralne ogrzewanie	355	355
Gaz sieciowy	1	1

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Jak wynika z powyższej tabeli 80 % mieszkań posiada dostęp do bieżącej wody z wodociągu (wskaźnik dla powiatu 90%). 70% mieszkań posiada łazienkę (wskaźnik dla powiatu 70%), natomiast 60 % mieszkań zaopatrzonych jest w centralne ogrzewanie (70% wskaźnik dla powiatu). Gmina Przytuły charakteryzuje się więc niższym niż przeciętny (poza wskaźnikiem posiadania łazienki) dla powiatu łomżyńskiego wskaźnikiem wyposażenia mieszkań w instalacje techniczno- sanitarne.

Gmina posiada również 4 lokale socjalne. Wszystkie są pustostanami.

VI. GOSPODARKA

6.1 Struktura podstawowych branż

Sektor gospodarki składa się z pięciu zasadniczych działów: rolnictwo, leśnictwo, przemysł, usługi i turystyki. W zakres problematyki przemysłu wchodzi struktura branżowa, struktura własności wielkość zakładów ich rozmieszczenie i koncentracja oraz liczba zatrudnionych osób. Szczególną uwagę należy zwrócić na MŚP, które służą zaspokojeniu rynku lokalnego a ich rozwój może wpłynąć na zmniejszenie bezrobocia.

Gmina Przytuły jest gminą o dominującym udziale rolniczym w strukturze gospodarczej. Na terenie gminy zarejestrowanych jest 70 podmiotów wpisane do rejestru REGON, z czego 60 dotyczy sektora prywatnego i 10 sektora publicznego.

Dla porównania w roku 2012 zarejestrowanych było na terenie gminy 69 podmiotów wpisanych do rejestru REGON, w tym 59 sektora prywatnego i 10 publicznego.

Na terenie gminy nie ma większych zakładów przemysłowych.

Tabela 26 Rejestr podmiotów gospodarczych terenie gminy Przytuły

	2011	2012	2013
Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców	301	317	320
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym	3,9	4,0	3,9
Jednostki nowo zarejestrowane w systemie REGON na 10 tys. mieszkańców	27	46	37
Jednostki wykreślone z systemu REGON na 10 tys. mieszkańców	32	37	28

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Jak wynika z powyższego zestawienia obserwuje się wahania tendencji w aktywności gospodarczej mieszkańców gminy. W roku 2013 do rejestru REGON wpisanych było 320, podmiotów na 10 tys. mieszkańców, co oznacza wzrost w stosunku do roku 2012 (wpisanych 317 podmiotów na 10 tys. mieszkańców). Jednocześnie obserwuje się w roku 2013 spadek liczny podmiotów wykreślonych z rejestru REGON przypadających na 10 tys. mieszkańców w stosunku do roku 2012. Dane te, przy jednoczesnym bardzo nieznacznym spadku stopy bezrobocia i spadku liczby ludności gminy, świadczą podjęciu aktywności ekonomicznej mieszkańców gminy.

Poza sektorem rolniczymi i publicznym (urząd gminy, szkoły, służba zdrowia) mieszkańcy gminy zajmują się drobnymi usługami dla miejscowej ludności. Najważniejsze profile gospodarcze to:

- handel,
- usługi budowlane,
- usługi stolarskie,
- usługi transportowe,
- prace leśne , ścinka drzew.

Tabela 27 Struktura podmiotów gospodarczych na terenie gminy Przytuły

Podmioty gospodarki narodowej	Rok	
	2012	2013
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo	14	16
Przemysł i budownictwo	16	15
Pozostała działalność	39	39

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Tabela 28 Działalność gospodarcza na terenie gminy Przytuły

	Nazwa
1.	Handel Artykułami Przemysłowymi Stanisław Belbowski 18-413 Przytuły, ul. Supska 9
2.	PPUH Piekarnia „Złoty Kłós” Przytuły, ul. Supska 8a
3.	Rob-Rol Sprzedaż – Naprawa Części i Urządzeń Rolniczych Robert Mieczkowski
4.	Ciszewski i Wspólnicy Sp.z.o.o. Sklep i Stacja Paliw Nowa Kubra 12a
5.	Sklep Spożywczo – Przemysłowy Katarzyna Mikucka 18-423 Przytuły ul. Lipowa 20
6.	Sklep Spożywczo Przemysłowy Alicja Borawska 18-423 Przytuły ul. Nadstawna 15
7.	Stoland Andrzej Kręciwski
8.	Tartak Usługowo- Prpducyjny Drewno Rogowski Kazimierz

9.	Agroturystyka Janina Korytkowska – Supy 2 18-423 Przytuły
10.	Gospodarstwo Agroturystyczne Jarosław Cimochoński – Wilamowo 29 18-423 Przytuły

Źródło: Informacje uzyskane w Urzędzie Gminy w Przytulach

Wykres 14

W roku 2013 nastąpił wzrost ilości zarejestrowanych podmiotów gospodarczych o 1 sztukę. Jest bardzo korzystne dla gminy jej mieszkańców, ponieważ:

- powstają nowe miejsca pracy,
- rosną zwiększają się dochody podatkowe gminy,
- zwiększa się ilość i jakość świadczonych usług na terenie gminy.

Ogólnie w roku 2013 powstało na terenie gminy 8 nowych podmiotów gospodarczych.

Jednak wiele z nich po niedługim czasie działania zostaje zamknięta. W tym samym roku zamkniętych zostało 6 podmiotów gospodarczych

Tabela 29 Nowopowstałe i wykreślone z rejestru podmioty gospodarcze na terenie gminy Przytuły

Podmioty gospodarki narodowej	Rok 2013	
	Podmioty	Podmioty

	nowo otwarte	zamknięte
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo	2	0
Przemysł i budownictwo	3	3
Pozostała działalność	3	3
Suma	8	6

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Jednym z czynników jest brak popytu na świadczone przez firmę usługi.

Ponadto istotnym czynnikiem hamującym powstawanie oraz rozwój przedsiębiorczości jest również brak wiedzy ekonomicznej w zakresie prowadzenia własnej działalności gospodarczej, jak również zmieniające się przepisy. Barięrami okazują się nie tylko problemy ze zbytem oraz dystrybucją towarów, ale także postępujące ubożenie ludności oraz niechęć do podjęcia ryzyka.

Wymienione czynniki hamujące są powodem nie zagospodarowania istniejących na terenie gminy zasobów.

Niewątpliwie szansą na dalszy rozwój gminy oraz na ograniczenie poziomu bezrobocia są mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa. Niezwykle ważne jest powstawanie nowych podmiotów gospodarczych, jak również dbałość o ekonomiczną kondycję już istniejących.

Dodatkowo pracodawcami na terenie gminy są:

- Urząd Gminy w Przytułach;
- Bank Spółdzielczy w Jedwabnem Oddział w Przytułach;
- Gminny Ośrodek Zdrowia w Przytułach;
- Apteka, Punkt Apteczny w Przytułach;

6.2. Rolnictwo

Zmiany, jakie zaszły w polskiej gospodarce po 1990 roku sprawiły, że wieś i rolnictwo znalazły się w gorszej sytuacji niż miasta i pozarolnicze działy gospodarki.

Powodem złej sytuacji rolników polskich są:

- niepewność cen produktów rolnych,
- spadek popytu na żywność,
- rosnące wymagania odnośnie jakości produktów żywnościowych,
- konieczność indywidualnego poszukiwania rynków zbytu na płody rolne,

- rosnące ceny środków produkcji

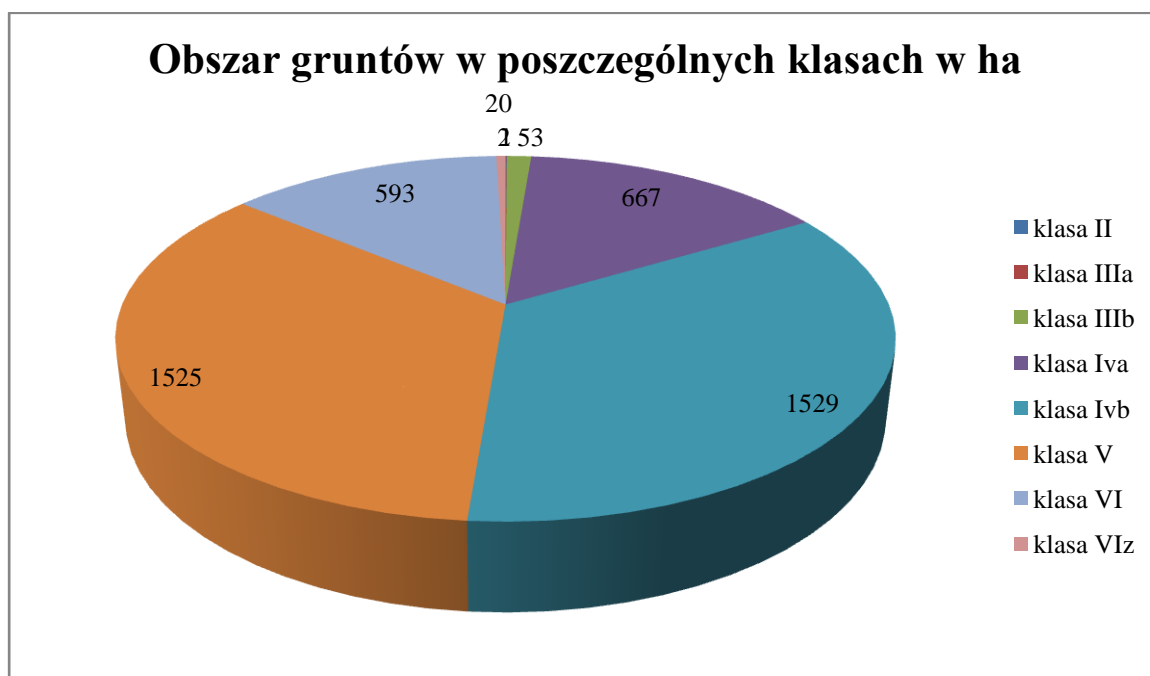
Przytuły to gmina o charakterze wybitnie rolniczym. Znaczna większość gleb stanowią gleby klasy IV b i V (69,5%) , a więc gleby słabe. Jedynie niewielki odsetek stanowią gleby klasy III i wyższych (1,2%).

Czystość środowiska naturalnego przemawia za rozwojem rolnictwa ekologicznego. Za zaangażowaniem się rolników w ekologiczną produkcję przemawia również ciągły wzrost zainteresowania ludności zdrową żywnością.

Na obszarach wiejskich oprócz rozwoju rolnictwa niezwykle ważny jest również rozwój pozarolniczej działalności, czyli dywersyfikacja działalności rolniczej. Istotne jest wspieranie powstawania nowych miejsc pracy w zawodach pozarolniczych pośrednio powiązanych z rolnictwem bądź jego otoczeniem.

Na terenie gminy przeważają grunty IV i V klasy. Szczegółowy obraz sytuacji w układzie klas gleboznawczych przedstawiono w poniższym zestawieniu.

Wykres 15

Sposób użytkowania gruntów przedstawia tabela poniżej

Tabela 30 Sposób użytkowania gruntów

Grunty ogółem	ha	6789,74
Użytki rolne ogółem	ha	5755,96

Użytki rolne w dobrej kulturze	ha	5698,23
Pod zasiewami	ha	3340
Grunty ugorowe łącznie z nawozami zielonymi	ha	0,00
Uprawy trwałe	ha	6,19
Sady ogółem	ha	5,49
Ogrody przydomowe	ha	2,80
Łąki trwałe	ha	2013,59
Pastwiska trwałe	ha	333,98
Pozostałe użytki rolne	ha	57,73
Lasy i grunty leśne	ha	872,11
Pozostałe grunty	ha	161,67

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Tabela 31 Struktura użytkowania gruntów – gospodarstwa domowe w sztukach

Grunty ogółem	360
Użytki rolne ogółem	360
Użytki rolne w dobrej kulturze	348
Pod zasiewami	335
Grunty ugorowe łącznie z nawozami zielonymi	0
Uprawy trwałe	11
Sady ogółem	10
Ogrody przydomowe	49
Łąki trwałe	337
Pastwiska trwałe	141
Pozostałe użytki rolne	64
Lasy i grunty leśne	326
Pozostałe grunty	347

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Gleby tej klasy nadają się oprócz uprawy pod zakładanie sadów, ale pod uprawę nie wszystkich gatunków drzew owocowych. Uprawia się mieszanki zbóż, owies, koniczynę, kukurydzę.

6.2.1 Struktura obszarowa i produkcyjna gospodarstw rolnych

Podstawową formą własności w gminie jest gospodarka indywidualna, w rękach której znajduje się 100 % użytków rolnych.

Niekorzystna jest również struktura obszarowa gospodarstw rolnych. Dominują gospodarstwa małe (do 15 ha), które stanowią 52,5% ogółu gospodarstw indywidualnych. Powierzchnia gruntów rolników indywidualnych wynosi 6789,74 ha.

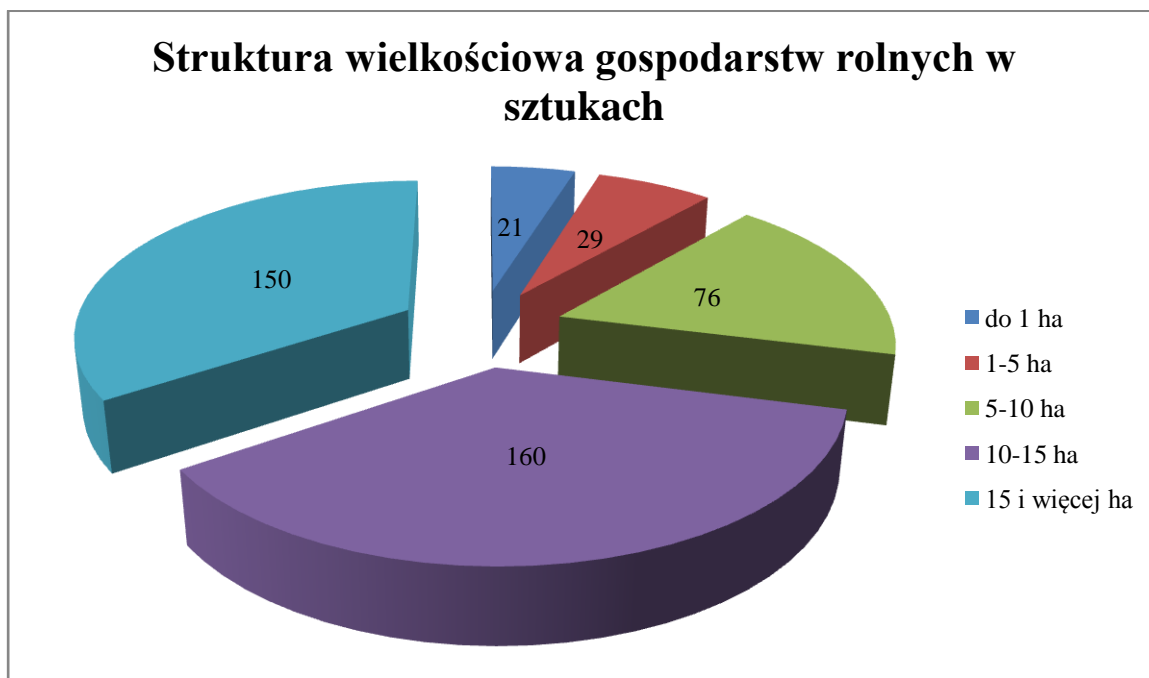
Tabela 32 Struktura obszarowa gospodarstw rolnych

Wielkość gospodarstwa	ilość gospodarstw	Ilość hektarów
Do 1 ha	21	14,89
1-5 ha	29	133,64
5-10 ha	76	715,46
10-15 ha	160	1241,56
15 i więcej	150	4684,19

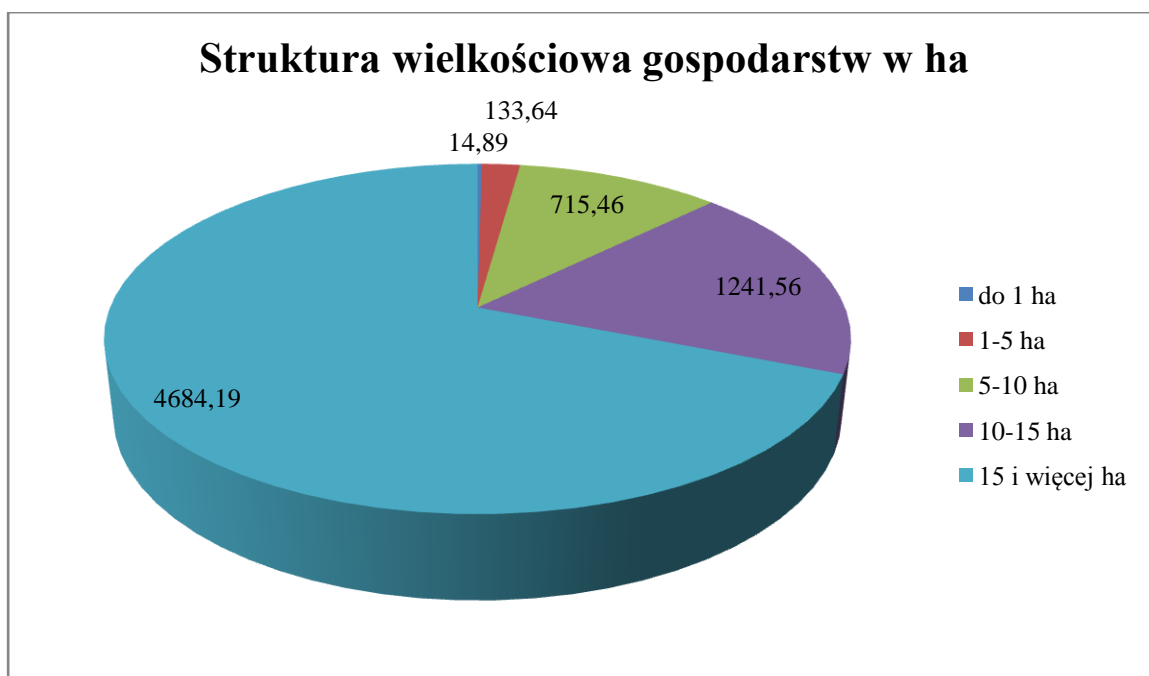
Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Wykres 16

Wykres 17

Głównymi gałęziami produkcji zwierzęcej i roślinnej jest hodowla bydła mlecznego i mięsnego oraz uprawa zbóż na użytkach zielonych

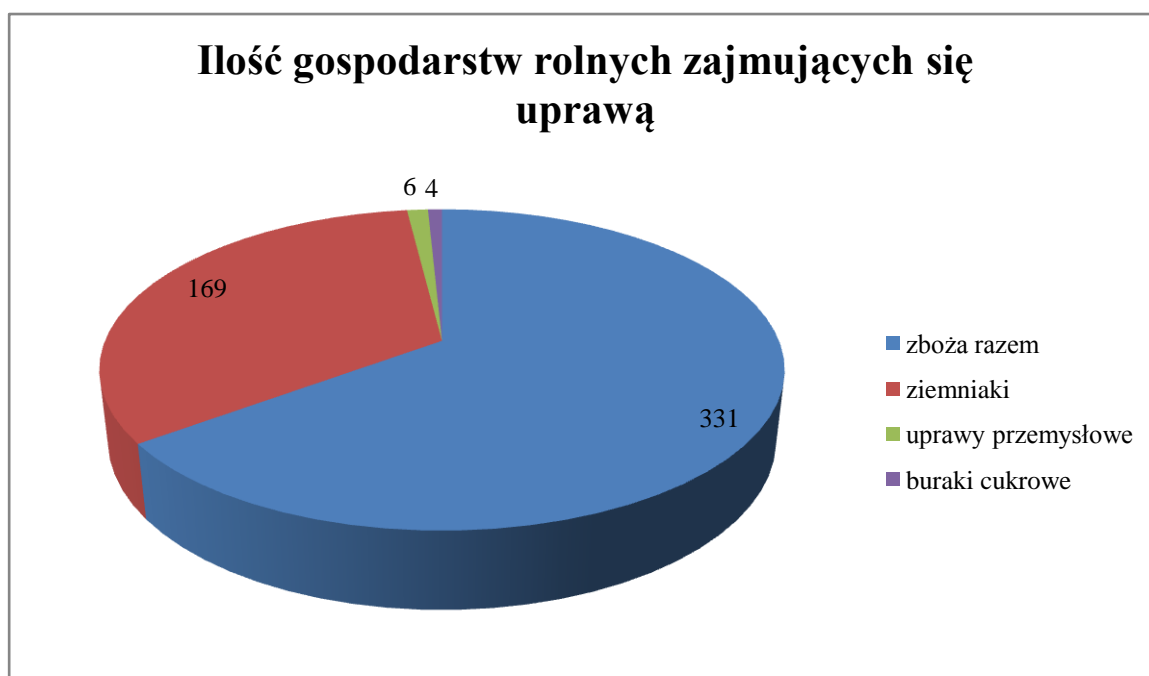
Tabela 33 Struktura upraw na terenie gminy Przytuły

Rodzaj uprawy	Powierzchnia w ha	Ilość gospodarstw
Zboża razem	2578,98	331
Ziemniaki	119,91	169
Uprawy przemysłowe	38,57	6
Buraki cukrowe	0,77	4

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Jak wynika z powyższego zestawienia największy udział w produkcji roślinnej stanowi uprawa zbóż – 2578,98 ha (w tym zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi – 2551,43 ha). Uprawą zajmuje się ogólnie 93% gospodarstw. Zboża natomiast uprawia 91,9 % gospodarstw.

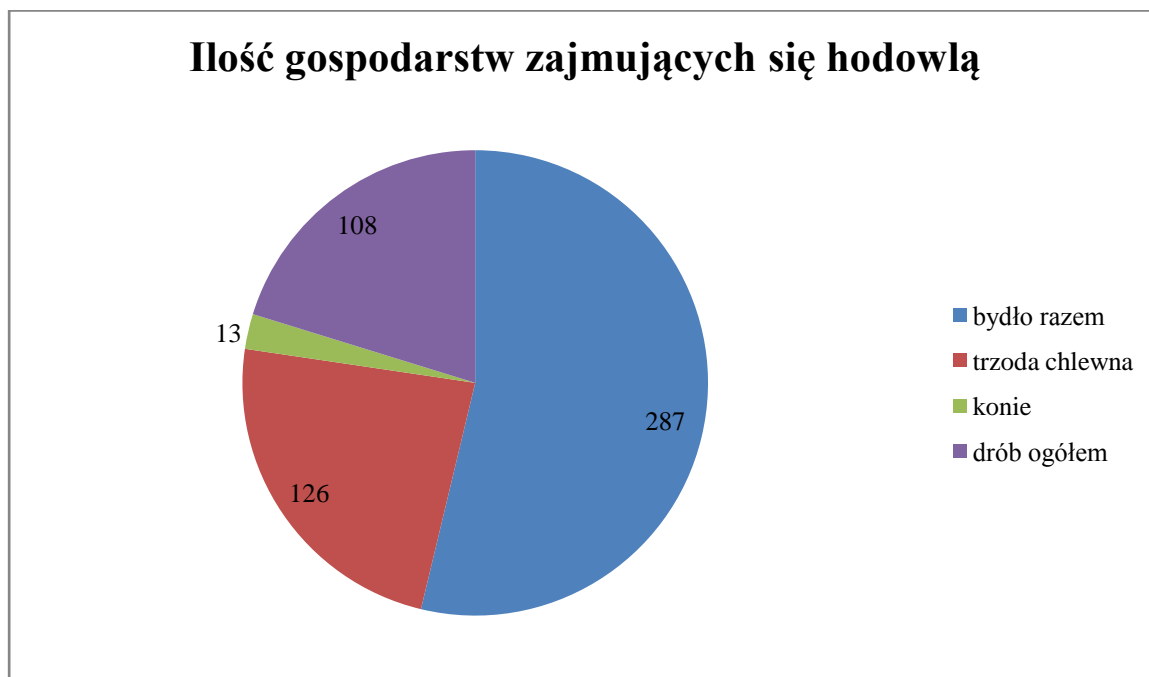
Wykres 18

Tabela 34 Struktura produkcji zwierzęcej

Wyszczególnienie	Ogółem gmina	
	Sztuki bydła	Ilość gospodarstw
Bydło razem	6126	287
W tym krowy	3372	274
Trzoda chlewna razem	1402	126
W tym lochy	152	82
Konie	32	13
Drób ogółem razem	1995	108
Drób ogółem drób kurzy	1851	107

Źródło: (Powszechny Spis Rolny GUS 2010)

Wykres 19

Hodowlą zwierząt zajmuje się w gminie około 79,7% gospodarstw indywidualnych. Największe pogłowie stanowi bydło mleczne – 6126 (6126 DJP) oraz trzoda chlewna 126 sztuk.

Podstawową działalnością prowadzoną na terenie gminy Przytuły jest rolnictwo. W związku z wejściem Polski do Unii Europejskiej rolnictwo czeka na bardzo duże zmiany. Muszą one podnieść swoją konkurencyjność poprzez:

- powiększanie powierzchni gospodarstw,
- wprowadzanie nowych bardziej wydajnych metod gospodarowania,
- unowocześniania parku maszynowego,
- dostosowania produkcji do potrzeb rynkowych.

Zmiany te są bardzo kosztowne i wymagają ogromnych nakładów finansowych. Przeobrażenia w rolnictwie spowodują likwidację małych gospodarstw oraz zmniejszenie zapotrzebowania na siłę roboczą. Szansą dla tych ludzi będzie zatrudnienie w usługach bądź zatrudnienie poza miejscem zamieszkania.

6.3. Gospodarka leśna

Lasy odgrywają istotną rolę w zagospodarowaniu i użytkowaniu terenów.

Tabela 35 Powierzchnia gruntów leśnych

Rok	Gruntu leśne ogółem w ha	Grunty leśne publiczne w ha	Grunty leśne prywatne w ha
2012	1149,3	104,1	1045,2
2013	1151,55	104,26	1047,29

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Tabela 36 Struktura własnościowa lasów na terenie gminy Przytuły

Rok	Lasy ogółem w ha	Lasy publiczne w ha	Lasy prywatne w ha
2012	1148,3	103,1	1045,2
2013	1150,56	103,27	1047,29

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Jak wynika z powyższego zestawienia powierzchnia lasów ulega sukcesywnemu zwiększeniu. W roku 2012 wynosiła 1148,3 ha i wzrosła w stosunku do roku 2013 o 2,26 ha. Wskaźnik lesistości na terenie gminy wynosi 16,2% i jest niższy od wskaźnika dla powiatu łomżyńskiego, który wynosi 21,5%

Wykres 20

Lasy na terenie gminy rozmieszczone są nierównomiernie. Największe kompleksy występują w obrębach wsi: Wilamowo, Obrytki, Kubra Przebudówka, Supy, Chrzanowo.

Jak wynika z powyższego zestawienia najwięcej lasów jest własnością osób prywatnych.

Gospodarka leśna w lasach państwowych prowadzona jest zgodnie z zasadami obowiązującymi dla Leśnych Kompleksów Promocyjnych w oparciu o Program urządzania lasu.

W roku 2013 pozyskano 56 m³ grubizny z terenu lasów prywatnych, natomiast w roku 2012 pozyskano jedynie 36 m³ grubizny z terenu lasów prywatnych. Nie pozyskano drewna z terenu lasów państwowych.

W roku 2013 dokonano 7,8 ha odnowień na terenie lasów prywatnych. W roku 2012 odnowień nie dokonano.

6.5 Środowisko kulturowe

Na terenie wsi Przytuły występują następujące obiekty i tereny zabytkowe wpisane do rejestru zabytków województwa podlaskiego oraz o wartościach kulturowych wg wykazu Wojewódzkiego Oddziału Służby Ochrony Zabytków w Białymstoku - Delegatura w Łomży:

Przytuły

1. Plebania, mur., 1889 r., - nr rej. A - 122,
2. Cmentarz rzymskokatolicki - nr rej. A - 358,
  - kaplica cmentarna, mur., pocz. XX w, nr rej. A - 358,
  - ogrodzenie cmentarza, kam./mur., 1839 r.,

3. Pozostałości zespołu dworskiego, ul. Kościelna, wł. parafia rzymskokatolicka obejmujące:
  - czworaki, mur., 2 ćw. XIX w,
  - chlewy, kam., pocz. 2 ćw. XIX w,
  - stodoła kam./mur. 1827 r.,
4. Dom nr 3, drew. pocz. XIX w,
5. Dom nr 4 drew., lata 20 XX w,

Chrzanowo

1. Młyn wodny/elektryczny, mur., ok. 1952 r.,
2. Kapliczka, mur., 3 ćw. XIX w.,

Doliwy

1. Zagroda nr 13,
  - stodoła, mur., lata 20 XX w.,
  - wiatrak, mur., 1838 r./1948 r.,

Gardoty

1. Dom nr 2 drew., 1908 r.,
2. Dom nr 4 drew., 1908 r.,

Supy

1. Cmentarz z okresu I wojny światowej, nr rej. A - 245,

Wilamowo

1. Kapliczka mur., poł. XIX w.,
2. Zespół dworski:
  - spichlerz, mur., XIX/XX w.,
  - pozostałości parku,
  - zespół stawów rybnych,
3. Dom nr 39 drew., pocz. XX w.,
4. Dom nr 40 drew., pocz. XX w.

Wykaz stanowisk archeologicznych podlegających ochronie

1. Chrzanowo, obszar 32-79, st. nr 18 - obozowisko z epoki kam. i cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich,
2. Mieczki, obszar 33-78, st. nr 15 - obozowisko z epoki kam. oraz ślady osadnicze wczesnego i późnego średniowiecza,

3. Kolonia Przytuły obszar 33-78, st. nr 24 - obozowisko z epoki kam. oraz ślady osadnictwa z okresy wpływów rzymskich,
4. Kolonia Przytuły obszar 33-78, st. nr 25 - osada,
5. Kolonia Przytuły obszar 33-78, st. nr 30 - obozowisko z epoki kamienia,
6. Kolonia Przytuły obszar 33-78, st. nr 31 - okazy osadnicze z epoki kam. oraz okresu wpływu rzymskiego Średniowiecza,
7. Kubra Przebudówka, obszar 33-79, st. nr 12-15 - ślady osadnicze z epoki kamienia,
8. Pieńki (Grodzisko), obszar 33-79, st. nr 24 - grodzisko wczesnośredniowieczne (XI - XII w.) nr rej. A -188,
9. Pieńki (Grodzisko), obszar 33-79, st. nr 25 - osada wczesnośredniowieczna (XII - XIII w.)
Pieńki, obszar 33-79, st. nr 26 - cmentarzysko wczesnośredniowieczne (XII - XIII w.) nr rej. A - 162.

Pomniki przyrody

1. Głaz narzutowy – znajduje się przy drodze stanowiącej granicę wsi Przytuły Kolonia i Mieczki Czarne
Wysokość – 0,9 m, długość - 3,3 m, szerokość - 2,3 m
2. Głaz narzutowy – znajduje się we wsi kolonia Przytuły, około 200 m na wschód od wsi w lesie
Wysokość – 1,0 m, długość - 3,3 m, szerokość- 1,8 m
3. Głaz narzutowy – znajduje się we wsi Borawskie około 100 m na lewo od drogi Borawskie- Obrytki
Wysokość – 0,5 m, długość – 2,8 m, szerokość- 1,8 m,
4. Głaz narzutowy – znajduje się we wsi Borawskie około 60 m na lewo od drogi Borawskie- Obrytki
Wysokość – 0,66 m, długość – 2,6 m, szerokość- 1,8 m, obwód 6,8 m

VII INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

7.1. Oświata i wychowanie

Oświata to jedna z kluczowych dziedzin zarówno w wymiarze ogólnokrajowym, jak i lokalnym. Im bardziej wykształcone społeczeństwo, tym szybciej i lepiej potrafi się przystosować do realiów dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej i społecznej.

Na terenie gminy funkcjonują następujące jednostki stanowiące bazę oświatową:

1. Szkoła Podstawowa w Wagach,

w tym:

- Punkt Przedszkolny w Wagach,

2. Zespół Szkół w Przytułach

w tym:

- Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Przytułach,
- Gimnazjum im. Kard. Stefana Wyszyńskiego w Przytułach,
- Punkt Przedszkolny w Przytułach

Na terenie gminy brak jest przedszkoli, funkcjonują natomiast 2 oddziały wychowania przedszkolnego przy szkołach podstawowych.

Istniejące oddziały przedszkolne są niezwykle potrzebne z uwagi na to, że od samego początku przygotowują dzieci do życia. Uczą je samodzielności, otwartości na drugiego człowieka, a także tego, jak współpracować z innymi. Poprzez umiejętnie skomponowaną zabawę przygotowują młodych ludzi do tego, aby w przyszłości mogły sprostać licznym wyzwaniom choćby w postaci wyboru zawodu oraz podjęcia pracy. Rola placówek przedszkolnych w kształtowaniu osobowości młodego człowieka jest bardzo istotna.

Ilość uczniów i wychowanków w szkołach przedstawia poniższa tabela.

Tabela 37 Wykaz placówek oświatowych, dla których organem prowadzącym jest Gmina Przytuły

Lp.	Wykaz placówek oświatowych	Liczba dzieci 2013/2014
1	Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Przytułach	149
2	Gimnazjum im. Kard. Stefana Wyszyńskiego w Przytułach	74
3	Punkt Przedszkolny w Przytułach	16
4	Szkoła Podstawowa w Wagach	38
5	Punkt Przedszkolny w Wagach	10

Źródło: WWW.stat.gov.pl Bank Danych Lokalnych

Szkoły te podporządkowane samorządowi gminnemu funkcjonują w oparciu o podział terenu gminy na rejony szkolne, co łączy się z organizacją dowozu uczniów z odległych miejscowości.

Szkoły wyposażone są w pracownie komputerowe, których jest na terenie gminy 3 sztuki, wyposażonych w 48 komputerów przeznaczonych dla uczniów (w tym 41 przeznaczonych dla uczniów). 40 spośród tych komputerów ma dostęp do Internetu w tym 37 do Internetu szerokopasmowego.

Wskaźnik udziału uczniów przypadających na 1 komputer z dostępem do Internetu wynosi 6,8 ucznia i jest to wynik lepszy w porównaniu ze wskaźnikiem powiatowym, gdzie na 1 komputer przypada 11,9 ucznia.

Wskaźnik udziału % szkół gimnazjalnych wyposażonych w komputery przeznaczone do użytku uczniów z dostępem do Internetu wynosi 100%.

7.2. *Ochrona zdrowia i opieka społeczna*

Na terenie gminy Przytuły funkcjonuje 1 publiczny zakład opieki zdrowotnej:

- Zakład Podstawowej Opieki Zdrowotnej w Przytułach,

Ponadto na terenie gminy funkcjonuje 1 Punkt Apteczny przy Ośrodku Zdrowia. Najbliższy szpital znajduje się w mieście powiatowym – Łomży. Tam również mieszkańcy gminy Przytuły mogą korzystać ze specjalistycznego poradnictwa oraz badań lekarskich.

Opieka społeczna

Opieka Społeczna sprawowana jest przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej Przytułach . Ośrodek realizuje zadania własne i obowiązkowe z zakresu pomocy społecznej oraz zadania zlecone gminie z zakresu pomocy społecznej. Zadania zlecone gminie wiążą się z wypłacaniem zasiłków stałych, wyrównawczych i okresowych, jak również rent socjalnych, zasiłków z zakresu ochrony macierzyństwa, zasiłków rodzinnych i pielęgnacyjnych.

Podstawowym celem działania Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej jest rozpoznawanie potrzeb rodzin i osób indywidualnych w celu ich zaspokajania oraz zapewnienia im godziwego poziomu życia. Ośrodek prowadzi także działania zmierzające do usamodzielniania się osób oraz rodzin w celu zwiększenia ich stabilizacji życiowej oraz poziomu integracji ze środowiskiem.

Do zadań Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej należą ponadto:

- analizowanie rozpoznanych potrzeb mieszkańców gminy,
- analizowanie uwarunkowań środowiskowych dla celów pomocy społecznej,

- przygotowywanie planów rozwoju wszelkich świadczeń z tytułu pomocy społecznej,
- bezpośrednie i pośrednie udzielanie świadczeń w formie pieniężnej, rzeczowej i usługowej,
- współpraca z gminnymi i poza gminnymi organizacjami i instytucjami działającymi na rzecz społeczności lokalnej,
- aktywizacja środowiska lokalnego na rzecz pomocy społecznej.

Tabela 38 Powody przyznania pomocy społecznej

Powody trudnej sytuacji życiowej		Rok 2014
Ubóstwo	liczba rodzin	14
	liczba osób w rodzinach	53
Sieroctwo	liczba rodzin	0
	liczba osób w rodzinach	0
Bezdomność	liczba rodzin	0
	liczba osób w rodzinach	0
Potrzeba ochrony macierzyństwa	liczba rodzin	3
	liczba osób w rodzinach	15
Bezrobocie	liczba rodzin	18
	liczba osób w rodzinach	55
Niepełnosprawność	liczba rodzin	12
	liczba osób w rodzinach	40
Długotrwała choroba	liczba rodzin	25
	liczba osób w rodzinach	105
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego	liczba rodzin	26
	liczba osób w rodzinach	125
Alkoholizm	liczba rodzin	2

	liczba osób w rodzinach	8
Narkomania	liczba rodzin	1
	liczba osób w rodzinach	1
Trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego	liczba rodzin	0
	liczba osób w rodzinach	0

Źródło: (Dane: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej)

Z powyższej tabeli wynika, że zasadniczym powodem korzystania z pomocy społecznej jest bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego – 26 rodzin (125 osób), oraz długotrwała choroba – 25 rodzin (105 osób)

Powody dla których nie były przyznawane zasiłki na terenie gminy:

- Sieroctwo,
- Bezdomność,
- Trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego,
- Trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą,
- Zdarzenie losowe,
- Sytuacja kryzysowa,
- Klęska żywiołowa bądź ekologiczna

7.3 Infrastruktura społeczno - kulturalna

W gminie Przytuły mieszczą się najważniejsze instytucje związane z kulturą:

- Gminna Biblioteka Publiczna w Przytułach
- Świetlica wiejskie we wsi Przytuły

Gminna Biblioteka Publiczna w Przytułach obejmuje swoim działaniem gminę Przytuły i jest jedyną biblioteką publiczną na tym terenie.

W roku 2014 z Gminnej Biblioteki Publicznej skorzystało 1401 osób.

Wskaźnik księgozbioru na 1000 osób wynosi 5521 egzemplarzy i jest wyższy od powiatowego, który wynosi 5440 (gminy wiejskie).

Wskaźnik wypożyczeń na 1 czytelnika w roku 2013 wyniósł 28,8 pozycji i był również wyższy od wskaźnika dla powiatu łomżyńskiego, który wynosił 24,5 pozycji.

Podstawowym zadaniem Biblioteki jest gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie zbiorów bibliotecznych oraz stymulowanie, rozwijanie i zaspakajanie zróżnicowanych potrzeb czytelnich, oświatowych, kulturalnych i informacyjnych mieszkańców gminy.

Lokalne funkcje administracyjne pełni Urząd Gminy w Przytułach położony przy ul. Supskiej .

7.4 Poziom bezpieczeństwa

Każdy mieszkaniec gminy musi mieć zapewnione bezpieczeństwo mienia i życia. Z uwagi na podział administracyjny Polski nad bezpieczeństwem mieszkańców czuwa Policja, Straż Pożarna oraz Pogotowie Ratunkowe.

Na terenie gminy brak jest Komendy Policji. W miejscowości gminnej Przytuły funkcjonuje natomiast Ochotnicza Straż Pożarna.

Gmina sama podejmuje działania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańców:

- z zakresu ochrony przeciwpożarowej – utrzymuje jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej,
- z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego – finansuje oświetlenie dróg na swoim terenie,

VIII . FINANSE GMINY PRZYTUŁY

Budżet jest finansowym wyrazem i instrumentem polityki gospodarczej gminy. Dochody i wydatki gminy Przytuły przedstawia poniższa tabela.

Tabela 39 Budżet gminy Przytuły w latach 2012-2013 w złotych

Rok	2012	2013
Dochody ogółem	6 161 163,61	7 055 286,09
Wydatki ogółem	6 455 299,84	7 212 099,38
Dochody na 1 mieszkańca gminy	2828,82	3234,89
Wydatki na 1 mieszkańca gminy	2963,87	3306,79
w tym wydatki na oświatę na 1 mieszkańca	1110,53	1221,08

Źródło: WWW.stat.gov.pl

Jak wynika z powyższego zestawienia z roku na rok wzrastają dochody gminy na mieszkańca gminy. Wskaźnik dochodów na 1 mieszkańca jest wyższy niż dla powiatu, który wynosi w roku:

- 2012- 2850,52 złotych/ m-ca

– 2013- 3004 złote / m-ca

Jednocześnie wzrastają wydatki na 1 mieszkańca, które są wyższe niż wskaźnik dla powiatu łomżyńskiego (rok 2012 w złotych/ mieszkańca- 2734, rok 2013- 2892,95).

Wskaźnik finansowania i współfinansowania programów i projektów ze środków unijnych wyniósł w roku 2013 – 215031,24 złotych, w roku 2012- 220661,17, natomiast 2011- 698638,27 złotych.

IX WYNIKI ANKIET

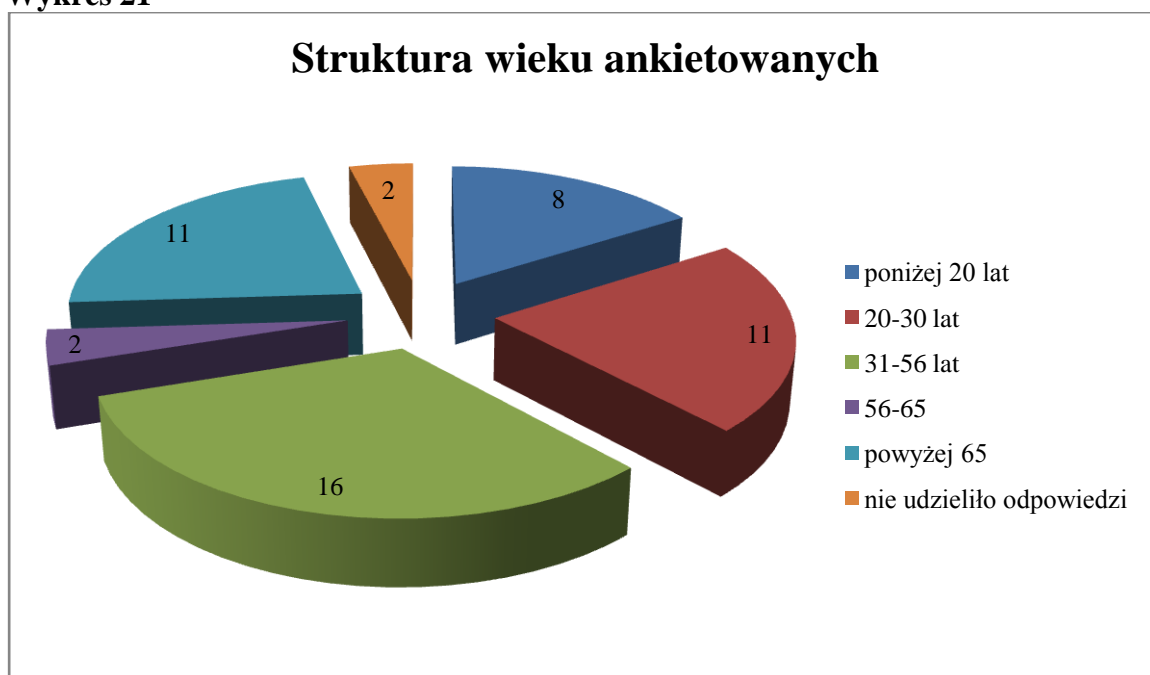
W badaniu ankietowym możliwość udziału mieli wszyscy mieszkańcy Gminy Przytuły

W ankietyzacji wzięło udział 50 osób w różnym wieku oraz z różnym wykształceniem.

W ankiecie wzięło udział 30 kobiet (60% ankietowanych) i 15 mężczyzn (30% ankietowanych), 5 osób nie zaznaczyło rubryki płci.

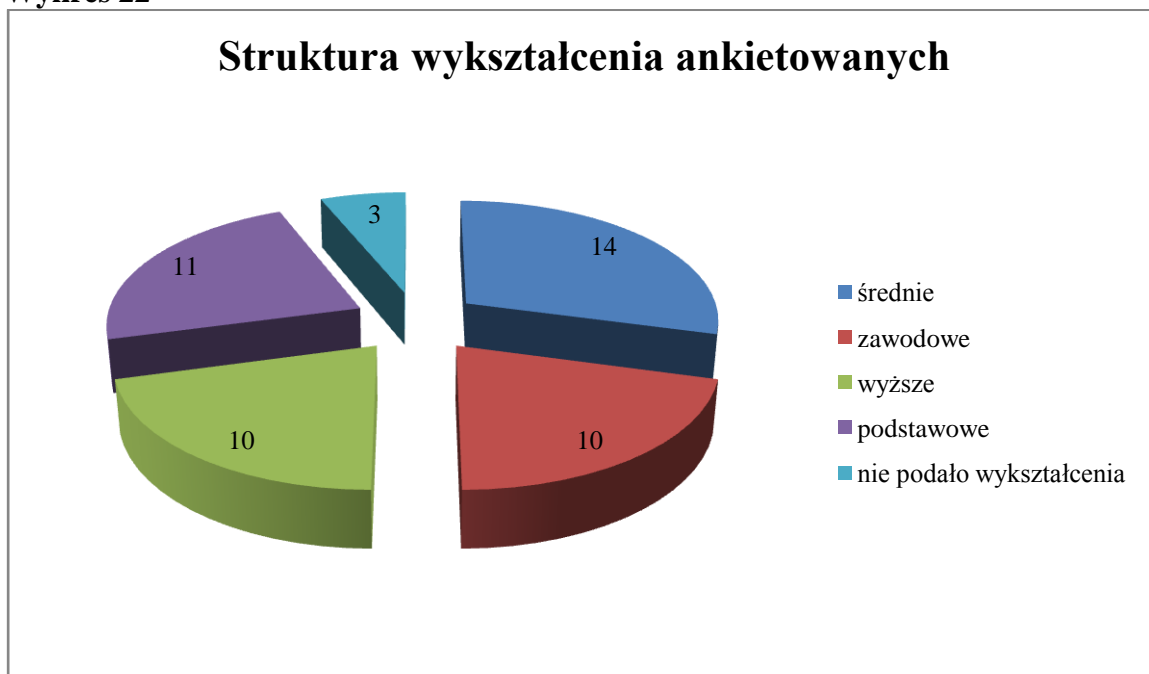
Najliczniejszą grupą wiekową wśród ankietowanych stanowiły osoby w wieku 31-56 lat- 16 respondentów- 32 % badanych, osoby w wieku 20-30 oraz powyżej 65 lat po 11 respondentów z każdej grup wiekowych - po 22 % każda grupa. W badaniu wzięło udział 8 respondentów w przedziale poniżej 20 lat – 16% oraz 2 osoby w przedziale 56-65 lat – 4%. Również 2 respondentów – 4% nie zaznaczyło żadnej odpowiedzi.

Wykres 21

Biorąc pod uwagę poziom wykształcenia, ankietowani najczęściej reprezentowali wykształcenie średnie 14 respondentów - 28 %, 11 respondentów posiadało wykształcenie podstawowe – 22% , wykształcenie zawodowe oraz wyższe po 10 respondentów – 20%. 2 respondentów byli to uczniowie - 4% badanych i 3 respondentów nie podało wykształcenia – 6 % badanych.

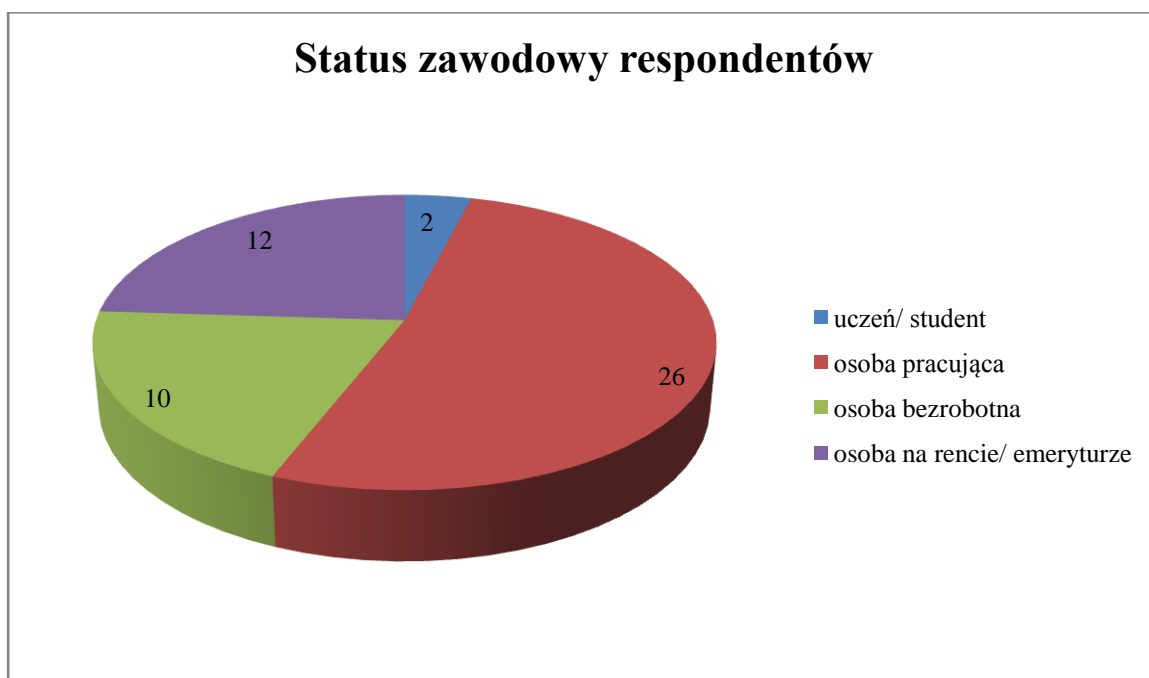
Wykres 22

Status zawodowy- odpowiedzi:

- Uczeń/ student- 2 osoby – 4%,
- Osoba pracująca – 26 osób – 52%,
- Osoba bezrobotna- 10 osób- 20%,
- Osoba na rencie/ emeryturze- 12 osób -24%

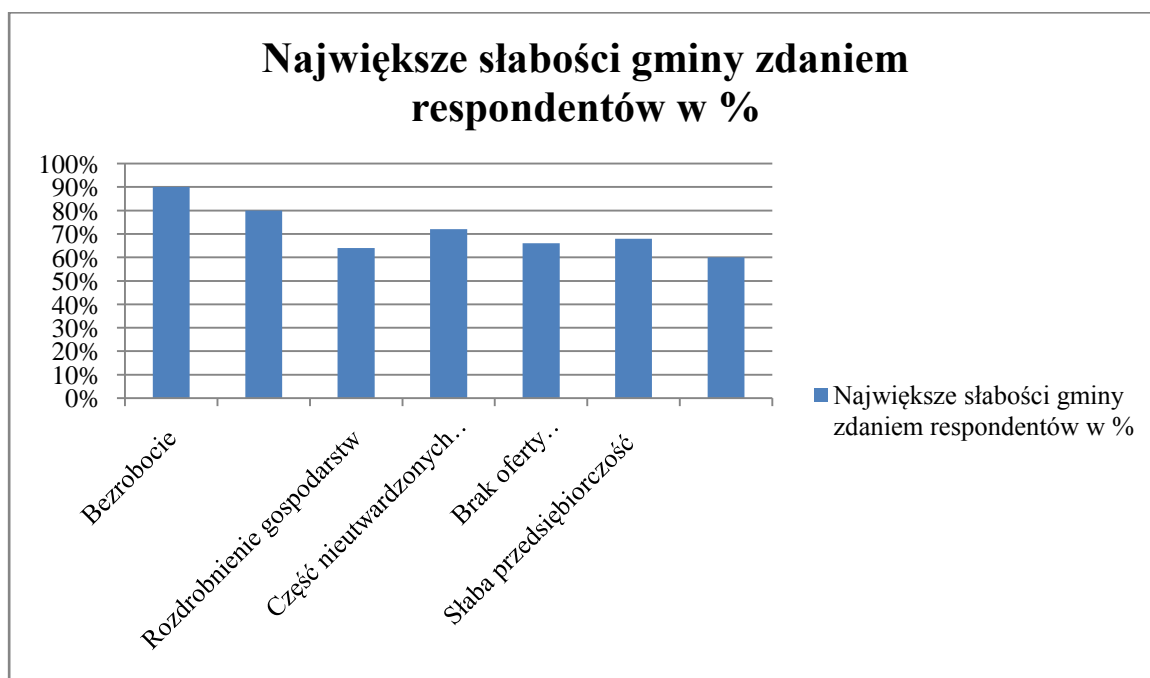
Wykres 23

Za słabości gminy Przytuły mieszkańcy w największym stopniu uznali:

- Brak wystarczających połączeń komunikacyjnych (szczególnie z miastem Łomża)- 80% respondentów,
- Bezrobocie- 90% respondentów
- Rozdrobnienie gospodarstw – 64% respondentów,
- Część nieutwardzonych dróg lokalnych – 72% respondentów,
- Brak oferty zagospodarowania wolnego czasu – 66% respondentów,
- Słaba przedsiębiorczość – 68% respondentów
- Słabo rozwinięta baza agroturystyczna – 60% respondentów,

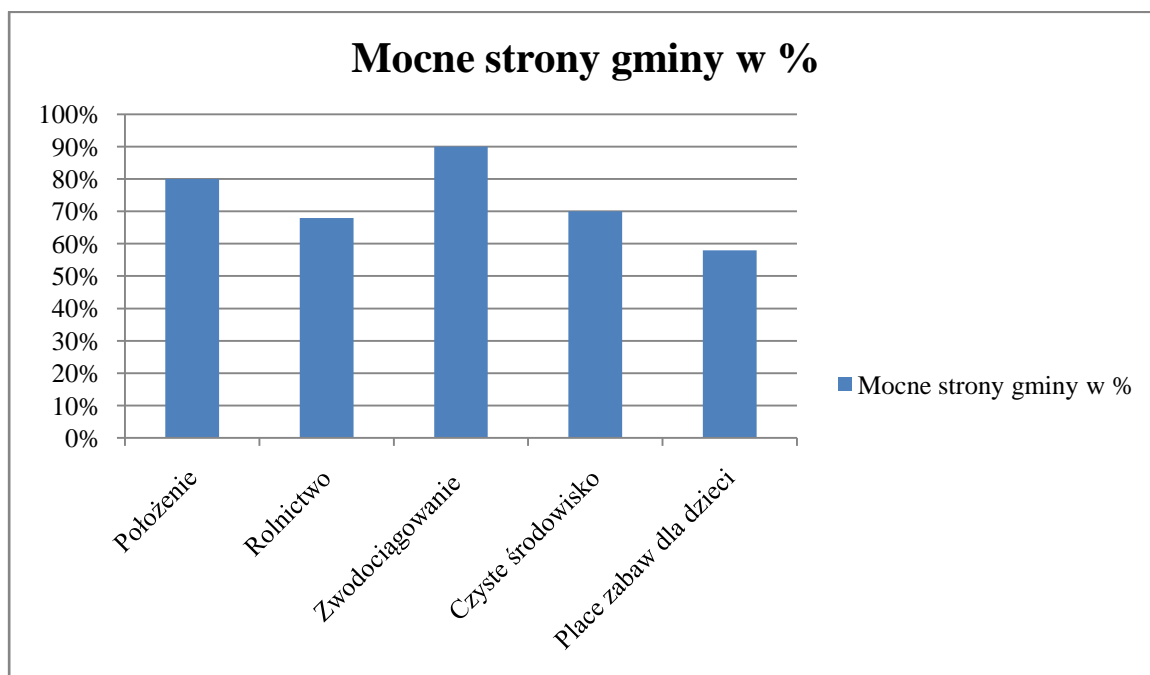
Wykres 24

Za mocne strony gminy respondenci najczęściej uważali:

- położenie – 80% respondentów,
- rolnictwo – 68% respondentów,
- zwodociągowanie – 90% respondentów,
- czyste środowisko – 70% respondentów,
- place zabaw dla dzieci – 58% respondentów

Wykres 25

Jednocześnie 94% (aż 47) respondentów stwierdziło, że na terenie gminy czuje się bezpiecznie lub raczej bezpiecznie.

88% respondentów deklarowało rzadkie i całkowity brak uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych na terenie gminy. Jako powód badani podają zbyt mało różnego rodzaju imprez na terenie gminy.

Odnotowano również 80% wskaźnik zadowolenia z przeprowadzonych inwestycji. Badani twierdzili, że inwestycje są przeprowadzane, ale jest ich zbyt mało jak na potrzeby lokalnej społeczności.

Najbardziej społecznie potrzebnymi zdaniem respondentów są inwestycje z zakresu:

- modernizacji dróg gminnych – 80% respondentów,
- rozwoju sieci internetowej – 76% respondentów,
- szerszego wsparcie działań kulturalnych artystycznych i promocja gminy – 70% respondentów,
- przygotowania terenów pod inwestycje gospodarcze – tworzenie gminnego zasobu gruntów dla potencjalnych inwestorów- 66% respondentów,
- budowy infrastruktury przy drogach – 54% respondentów,

X. ANALIZA SWOT MOCNYCH I SŁABYCH STRON, SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT jako element łączący część diagnostyczną z częścią programującą Strategii, pozwala na uporządkowanie przedstawionych w diagnozie strategicznej zagadnień i przedstawienie w sposób zwięzły

zapisów dotyczących najistotniejszych czynników, które mają wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy regionu.

Analiza SWOT składa się z czterech kategorii, które z jednej strony uwzględniają pozytywny (mocne strony i szanse) bądź negatywny (słabe strony i zagrożenia) charakter czynników, z drugiej strony określają miejsce występowania danego czynnika (czynnik wewnętrzny, który ma miejsce w obrębie danej jednostki i jest pod wpływem jej oddziaływania, oraz czynnik zewnętrzny, zachodzący w otoczeniu danej jednostki, na który nie ma ona bezpośredniego wpływu).

Analiza SWOT zawiera następujące cztery grupy czynników

Silne strony (Strengths)-czynnik wewnętrzny pozytywny,

mocne strony gminy, jej atuty, które należycie stanowią przewagę gminy a i ją wyróżniają w stosunku do pozostałych gmin, a dobrze wykorzystane będą sprzyjać jej rozwojowi,

•Słabe strony(Weaknesses)-czynnik wewnętrzny negatywny,

słabe strony gminy, których nie wyeliminowanie bądź nie zniwelowanie siły ich oddziaływania spowoduje hamowanie rozwoju

Szanse (Opportunities) – szanse–uwarunkowania zewnętrzne pozytywne, które w przyszłości mogą wpływać pozytywnie na rozwój regionu,

•Zagrożenia (Threats) – zagrożenia–czynniki zewnętrzne negatywne, mogące być przyszłym zagrożeniem rozwoju gminy

Silne strony

- Znaczne zasoby wolnej siły roboczej mogą stanowić czynnik sprzyjający rozwojowi w i gminy, pod warunkiem podjęcia działań edukacyjnych, nastawionych na potrzeby rozwojowych branż gospodarczych,
- Korzystne standardy powierzchniowe zasobów mieszkaniowych, które są lepsze od średnich w powiecie łomżyńskim,
- Możliwość wykorzystania miejscowych surowców: rolnych i leśnych,
- Czystość środowiska naturalnego – możliwość rozwoju turystyki weekendowej,
- Korzystne warunki naturalne dające możliwość łączenia produkcji rolnej z agroturystyką,
- Niski stan zanieczyszczenia środowiska,
- Brak emitorów zanieczyszczeń do środowiska,
- Sukcesywny rozwój infrastruktury gminnej,
- Poczucie bezpieczeństwa wewnętrznego mieszkańców gminy,
- Powstawanie nowych podmiotów gospodarczych,
- Rozwój infrastruktury edukacyjnej,

Słabe strony

- Położenie w znacznym oddaleniu od głównych ośrodków gospodarczych i administracyjnych Polski, skutkiem czego jest stosunkowo niski stopień rozwoju gospodarczego, ze zdecydowaną przewagą funkcji rolniczej,

- Bezrobocie strukturalne, aktualnie istniejące i potencjalnie wzrastające w może stwarzać problemy społeczno-ekonomiczne i stanowić ciężar dla rozwoju gospodarczego i przestrzennego gminy,
- Spadkowa tendencja liczby mieszkańców
- Zdominowanie rynku pracy i gospodarki w gminie przez rolnictwo,
- Zdominowanie zabudowy mieszkalnej przez budownictwo rolnicze z niekompletnym wyposażeniem w zakresie infrastruktury technicznej,
- Rozproszenie zabudowy,
- Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura techniczna oraz społeczna miejscowości wiejskich
- Brak inwestorów i kapitału do inwestowania w przedsięwzięcia na terenie gminy,
- Ograniczenie rozwoju przetwórstwa do działalności nieuciążliwej z punktu widzenia ochrony walorów środowiskowych (czystość powietrza, wód, gleb i roślinności).
- Wykorzystanie potencjału produkcyjnego tej gminy ogranicza :
  - brak nowoczesnego marketingu w obrocie produktami rolnymi,
  - niekorzystne warunki zbytu produktów rolnych, brak ścisłych powiązań pomiędzy producentami rolnymi, a przedsiębiorstwami przemysłu rolno- spożywczego oraz handlem hurtowym,
  - brak nowoczesnych zakładów przetwórczych,
  - niedoinwestowanie w zakresie technicznej i społecznej infrastruktury wsi,
- Brak współpracy w dziedzinie turystyki, z gminami sąsiednimi,
- Duże rozdrobnienie powierzchni leśnych,
- Rozdrobnienie stanu własności terenów leśnych,
- Niedostateczne zaangażowanie szkół w przygotowanie uczniów do aktywnego poszukiwania pracy
- Konieczność dojazdów dzieci i młodzieży do szkół często ze znacznych odległości,
- Ograniczone możliwości samorządów lokalnych w zakresie dofinansowania oświaty,
- Niewystarczająca infrastruktura turystyczna pomimo sprzyjających warunków przyrodniczych

Szanse

- Rozwój gospodarki, przetwórstwa i produkcji,
- Możliwość pozyskania dofinansowania na inwestycje gminne,
- Zahamowanie migracji mieszkańców,
- Prowadzenie intensywnej produkcji roślinnej i zwierzęcej,
- Prowadzenie produkcji żywności ekologicznej,
- Zmniejszenie bezrobocia w gminie,
- Utrzymanie produkcji leśnej zgodnie z planami gospodarczymi nadleśnictw,
- Rozwój obsługi ruchu drogowego,
- Realizacja obiektów i urządzeń obsługi ruchu turystycznego na szlakach samochodowych, rowerowych i pieszych,
- Rozwój agroturystyki,
- Prowadzenie produkcji zdrowej żywności,
- Budowa przydomowych i przyzagrodowych oczyszczalni ścieków,
- Budowa ekologicznych źródeł energii,

Zagrożenia

- Starzenie się społeczeństwa,
- Bezrobocie,
- Migracja ludności w wieku produkcyjnym,
- Intensyfikacja gospodarki rolnej,
- Nieuregulowana gospodarka ściekami i odpadami,
- Wzrost zabudowy terenów rolniczych i presja na dalsze ich przeznaczenie na cele poza rolnicze,
- Intensyfikacja produkcji leśnej,
- Nieuregulowana gospodarka ściekami,- przenikanie zanieczyszczeń do gruntów,
- Niski poziom dochodów ludności,
- Migracja wykształconej młodzieży do większych ośrodków miejskich,
- Starzenie się społeczeństwa,
- Ubożenie społeczności lokalnej,
- Wzrastająca bierność i niezaradność ludzi znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej,

XI . MISJA GMINY PRZYTUŁY

Misja i strategiczne cele rozwoju społeczno – gospodarczego

Przytuły gminą aktywnego i zrównoważonego rozwoju z wykorzystaniem walorów środowiska naturalnego, wielokulturowej tradycji i położenia przygranicznego

Celem Programu ... jest zrównoważony rozwój gminy Przytuły z uwzględnieniem ochrony środowiska naturalnego.

11.1. Cel główny, cele strategiczne

W Programie... sformułowano trzy cele strategiczne (priorytety) równe pod względem wagi i znaczenia.

Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka;

Cel strategiczny 2. Powiązania krajowe i międzynarodowe;

Cel strategiczny 3. Jakość życia.

Cel strategiczny 1 Konkurencyjna gospodarka

W strukturze gospodarczej województwa podlaskiego dużą rolę odgrywa rolnictwo, w którym produktywność pracy jest niska. Diagnoza procesów rozwojowych wskazuje na niewystarczająco dynamiczny rozwój działów pozarolniczych.

Rolnictwo jest i powinno być niezmiernie ważną gałęzią gospodarki, przy czym konieczne jest dążenie do sprzedaży poza region jedynie wysoko przetworzonych produktów.

Produkcję rolną należy ukierunkować na żywność bezpieczną, wysokiej jakości i wytwarzaną w sposób zrównoważony. Obiektem szczególnej troski powinny być zatem z jednej strony innowacje w rolnictwie oraz sferze produkcji żywności, a z drugiej ochrona dziedzictwa i wsparcie produktów tradycyjnych. Należy dążyć do wzmocnienia pozycji rolników w łańcuchu dostaw żywności poprzez innowacyjne rozwiązania, które sprzyjają przejrzystości, przepływowi informacji i zdolnościom w zakresie zarządzania oraz służą wytwarzaniu nowych produktów wysokiej jakości.

Cel operacyjny 1 Rozwój przedsiębiorczości

Przedsiębiorczość to specyficzna zdolność społeczeństwa do wykorzystania swojego potencjału, oznacza zdolność do wcielania pomysłów w czyn. Obejmuje ona kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka, a także zdolność do planowania przedsięwzięć i prowadzenia ich dla osiągnięcia zamierzonych celów.

Rozwój przedsiębiorczości to także pobudzanie pozarolniczej działalności na obszarach wiejskich oraz poszukiwanie alternatywnych źródeł dochodów dla ludności zamieszkującej na obszarach atrakcyjnych przyrodniczo i objętych ochroną.

Główne kierunki interwencji:

- Promowanie postaw przedsiębiorczych
- Wspieranie powstawania i rozwoju podmiotów gospodarczych

Cel operacyjny 2 Nowoczesna infrastruktura sieciowa

Powszechna dostępność do szerokopasmowego Internetu powinna stać się standardem cywilizacyjnym: warunkuje rozwój społeczeństwa informacyjnego, upowszechnienie korzystania z usług świadczonych drogą elektroniczną, ale także poprawę konkurencyjności podmiotów gospodarczych. Inwestycje w infrastrukturę telekomunikacyjną wpływają na podniesienie atrakcyjności regionu z punktu widzenia zarówno przedsiębiorców, jak i mieszkańców. Kluczową kwestią dla bezpieczeństwa energetycznego województwa podlaskiego jest stan techniczny obiektów wytwarzających energię oraz gęstość i stan techniczny sieci przesyłowych i dystrybucyjnych. W obecnie istniejącej sieci brak jest rezerwowego zasilania lokalnych sieci. Zły stan techniczny linii energetycznych wpływa negatywnie na bezpieczeństwo energetyczne województwa (zwłaszcza terenów wiejskich) oraz niekorzystnie oddziałuje na rozwój gospodarczy.

Mało wydolna infrastruktura zmniejsza także możliwość wykorzystania zasobów energii odnawialnej. Konieczna jest zatem rozbudowa i modernizacja infrastruktury energetycznej sieci przesyłowej i dystrybucyjnej, ze szczególnym uwzględnieniem energetyki opartej na energii odnawialnej (np. budowa sieci umożliwiającej dystrybucję energii ciepłej). Działania powinny dotyczyć także rozwoju inteligentnych systemów przesyłu i dystrybucji energii elektrycznej.

Główne kierunki interwencji:

- Rozbudowa infrastruktury telekomunikacyjnej
- Przebudowa systemu energetycznego
- Wspieranie rozwoju infrastruktury gazowej

Cel strategiczny 2 Powiązania krajowe i międzynarodowe

Ograniczony potencjał gospodarczy i społeczny województwa podlaskiego sprawiają, iż ważne jest poszukiwanie dróg rozwoju w zacieśnianiu współpracy z innymi obszarami, tak w kraju, jak i za granicą. Z perspektywy gospodarki ograniczoność rynku zbytu, ale także potencjału inwestycyjnego rodzimych firm sprawiają, iż dostęp do zewnętrznych rynków produktów i kapitału będzie miał kluczowe znaczenie z punktu widzenia możliwości

przyspieszenia rozwoju regionalnego. Potencjał rozwoju współpracy wynika z położenia regionu wzdłuż wschodniej granicy Polski i Unii Europejskiej.

Rynki wschodnie, które w przeszłości stanowiły silny bodziec gospodarczego rozwoju, również w przyszłości powinny być rozpatrywane jako priorytetowe, także w kontekście stymulowania współpracy z partnerami z kraju i z UE. Należy docenić formę kontaktów, jaką jest współpraca transgraniczna, obejmująca wszystkie dziedziny życia. Współpraca transgraniczna może być postrzegana jako sposób na poszerzenie kontaktów społeczności lokalnych, promocji regionu, pozyskania inwestorów zagranicznych, a także wykorzystania doświadczeń międzynarodowych organizacji współpracy regionalnej dla przyspieszenia procesów rozwojowych na obszarze województwa.

Ważne jest z punktu widzenia rozwoju regionu rozwijanie wszelkich form współpracy i powiązań sieciowych w układach zewnętrznych, poprzez ciągłe komunikowanie się, wymianę informacji, wiedzy, dobrych praktyk oraz tworzenie mniej czy bardziej sformalizowanych powiązań.

Cel operacyjny 1 Atrakcyjność przedsiębiorstw na rynku ponadlokalnym

Wzrost aktywności przedsiębiorstw na rynkach zewnętrznych jest konieczny, by region mógł rozwijać się szybciej, pomimo występujących ograniczeń skali rynku wewnętrznego. Nakłady inwestycyjne w podlaskich firmach utrzymują się na bardzo niskim poziomie. Odbija się to w sposób zasadniczy na konkurencyjności podlaskiej

gospodarki i jej zdolności do wzrostu. Jednocześnie barierą rozwoju podlaskich firm jest wysoce ograniczony potencjał rynku lokalnego determinowany względnie niewielką liczbą mieszkańców i ich niskimi dochodami. Niska chłonność regionalnego rynku i ograniczony potencjał inwestycyjny rodzimych przedsiębiorstw sprawiają, że rozwój zewnętrznych powiązań społeczno-gospodarczych województwa jest szansą na wzrost gospodarczy i tworzenie nowych miejsc pracy. Do realizacji powyższego celu przyczyniać się powinny inicjatywy służące nawiązywaniu kontaktów gospodarczych, wspieraniu działań marketingowych i promocyjnych na rynkach zewnętrznych oraz promocji regionu uwzględniającej potencjał regionalnej gospodarki.

Główne kierunki interwencji:

- Promocja gospodarcza regionu
- Inicjatywy sprzyjające nawiązywaniu kontaktów gospodarczych oraz wspieranie obecności podlaskich przedsiębiorstw na rynkach zewnętrznych

Cel operacyjny 2 Poprawa atrakcyjności inwestycyjnej gminy

Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej gminy powinno przyczynić się do wzrostu poziomu nakładów inwestycyjnych ze strony firm regionalnych, jak i inwestorów zewnętrznych. Ta ostatnia kategoria inwestorów oprócz kapitału i wiedzy, zazwyczaj wnosi do regionu także swój udział w sprzedaży na rynkach zewnętrznych. Władze samorządowe powinny więc wyjątkowo aktywnie działać w celu pozyskania takich inwestorów, wykorzystując swoje przewagi oraz adresując ofertę do wyselekcjonowanych odbiorców, dla których słabości gminy mają mniejsze znaczenie.

Główne kierunki interwencji:

- Aktywność informacyjno-promocyjna ukierunkowana na inwestorów (aktywne pozyskiwanie inwestorów)
- Dostępność terenów inwestycyjnych

Cel operacyjny 3 Rozwój partnerskiej współpracy transgranicznej

Bardzo ważna jest poprawa transgranicznych zdolności do współpracy na poziomie regionalnym i lokalnym. Istotą współpracy powinna być wymiana informacji, doświadczeń, dobrych praktyk i kadr. Istotna jest również współpraca instytucji publicznych, przede wszystkim jednostek samorządu terytorialnego na obszarach przygranicznych, szczególnie w zakresie wspólnego planowania strategicznego i przestrzennego. Warto wykorzystywać możliwości współpracy gospodarczej bazującej na wspólnych projektach oraz wykorzystywaniu potencjałów przedsiębiorczości po obu stronach granic. Rozwój partnerskiej współpracy z sąsiadami ze Wschodu powinien opierać się także na potencjale oraz istniejących już doświadczeniach ośrodków naukowych regionu. Można mieć nadzieję, że partnerzy po wschodniej stronie granicy będą zainteresowani podejmowaniem równoległych działań w zakresie: ułatwień w przekraczaniu granicy, budowy infrastruktury technicznej zapewniającej spójność obszarów przygranicznych, budowy kluczowych szlaków komunikacyjnych zapewniających dostępność transportową regionów w ujęciu międzynarodowym, wspierania rozwoju transgranicznych kontaktów społeczno-gospodarczych.

Główne kierunki interwencji:

- Wykorzystanie potencjałów rozwojowych obszaru przygranicznego
- Tworzenie powiązań formalnych i nieformalnych oraz sieci współpracy
- Ochrona wspólnego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego obszaru pogranicza

Cel operacyjny 4 Podniesienie zewnętrznej i wewnętrznej dostępności komunikacyjnej regionu

Jedną z najważniejszych determinant rozwoju regionalnego jest dostępność transportowa

oparta o nowoczesny, sprawny i wydajny system transportowy, na który składa się system dróg różnych kategorii, linie kolejowe oraz transport lotniczy. Dostępność transportowa zaliczana jest do najważniejszych czynników decydujących o atrakcyjności inwestycyjnej regionu, w tym warunkuje możliwości rozwoju turystyki. Niezbędne jest połączenie gminy z lokalnymi, krajowymi ośrodkami wzrostu, w tym poprawa dostępności komunikacyjnej która warunkuje dodatkowo dostęp do usług publicznych.

Główne kierunki interwencji:

- Poprawa zewnętrznej dostępności transportowej regionu
- Wzmocnienie spójności terytorialnej poprzez wspieranie wewnętrznej dostępności transportowej
- Efektywny system transportu publicznego

Cel strategiczny 3 Jakość życia

Wszystkie działania władzy publicznej powinny sprzyjać kształtowaniu się wysokiej jakości życia obywateli. Na jakość życia wpływa niewątpliwie wysokość dochodów i związany z tym wzrost gospodarczy, mierzony tradycyjnie wskaźnikiem PKB.

Istnieje jednak szereg innych czynników także silnie warunkujących jakość życia.

Docenienie szerszych determinant dobrostanu ludzi znajduje wyraz w poszukiwaniu nowych wskaźników, do których można zaliczyć indeks HDI. Ocenia on kraje na trzech płaszczyznach: „długie i zdrowe życie”, „wiedza” i „dostatni standard życia”. Podejmowanie działań w tych obszarach w województwie podlaskim może znacząco poprawiać jakość życia, a nawet zapewnić szczególnie uprzywilejowaną pozycję w tym zakresie na tle innych regionów nie tylko w Polsce, ale i w skali Unii Europejskiej. Należy podkreślić, że w województwie podlaskim występuje już obecnie szereg czynników sprzyjających wysokiej jakości życia. Należy do nich zaliczyć: zachowane środowisko naturalne, niskie zatłoczenie, wysoką jakość usług medycznych czy wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego.

Cel operacyjny 1 Zmniejszenie negatywnych skutków problemów demograficznych

Problemy demograficzne, takie jak spadek liczby ludności, starzenie się społeczeństwa, presja migracyjna, dysproporcje w rozmieszczeniu siły roboczej, wskazywane są jako kluczowe wyzwania polityki społeczno-gospodarczej. W świetle ciągle zmniejszającej się liczby mieszkańców nieuniknione jest podjęcie działań mających na celu neutralizowanie efektów zmian demograficznych, w tym podtrzymanie aktywności zawodowej i społecznej, w szczególności osób starszych, rozwój usług opiekuńczych i opieki długookresowej nad osobami zależnymi, rozwój infrastruktury związanej z czasem wolnym z uwzględnieniem potrzeb osób starszych. Istotnym obszarem działania będzie tworzenie warunków

sprzyjających godzeniu ról rodzinnych i zawodowych, w tym poprzez rozwój systemu opieki nad dziećmi. Należy poprawić dostępność oraz jakość edukacji przedszkolnej. Przy stale zmniejszającej się liczbie osób w wieku edukacji szkolnej sektor edukacji formalnej będzie musiał się dostosować do zapewnienia usług i poprawy jakości kształcenia ustawicznego.

Metodą łagodzenia skutków niżu demograficznego jest także zwiększanie uczestnictwa w rynku pracy, tworzenie elastycznych warunków pracy, w tym zatrudnienia w niepełnym wymiarze godzin bądź telepracy oraz pomoc pracownikom, zwłaszcza starszym, w nabyciu i podtrzymaniu umiejętności i kwalifikacji niezbędnych do pracy.

Główne kierunki interwencji:

- Wspieranie rodzin w opiece nad dzieckiem i osobami zależnymi
- Rozwój nowoczesnych, dobrze adresowanych usług społecznych
- Wsparcie aktywności zawodowej i społecznej osób starszych, umożliwiające lepsze wykorzystanie ich potencjału

Cel operacyjny 2 Poprawa spójności społecznej

Jednym z zasadniczych celów Strategii Europa 2020 jest eliminacja ryzyka ubóstwa i wykluczenia.

Poprawa spójności społecznej jest możliwa poprzez wsparcie grup najbiedniejszych, odniesienie do solidarności pokoleń – niwelowanie ubóstwa, wspieranie młodzieży, osób niepełnosprawnych i imigrantów. Istotnym elementem będzie zwiększenie dostępu do różnego rodzaju usług społecznych, co sprzyjać będzie ograniczaniu pogłębiania się sfery ubóstwa.

Kluczowe będzie wzmocnienie roli ekonomii społecznej poprzez wspieranie rozwoju przedsiębiorczości społecznej i innych form przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz rozwój współpracy instytucjonalnej na rzecz ekonomii społecznej. Priorytetowo traktowane będą działania z zakresu aktywnej integracji.

Kierunki interwencji:

- Współpraca i rozwój potencjału instytucjonalnego w obszarze pomocy i integracji społecznej
- Wspieranie osób wykluczonych społecznie, zagrożonych wykluczeniem społecznym, dysfunkcją lub przeżywających trudności

Cel operacyjny 3 Poprawa stanu zdrowia społeczeństwa oraz bezpieczeństwa publicznego

Uznając wiodącą rolę administracji rządowej w realizacji działań dotyczących sfery bezpieczeństwa publicznego, jako jednego z zadań państwa, kluczowe będzie wspomaganie

działań prowadzonych w tym zakresie przez administrację rządową oraz podejmowanie inicjatyw służących wdrożeniu mechanizmów i instrumentów zapewniających większą integrację i lepszą koordynację działań w tej sferze. Obszarem szczególnej uwagi będzie poprawa bezpieczeństwa w ruchu drogowym.

Główne kierunki interwencji:

- Poprawa efektywności systemu opieki zdrowotnej w województwie
- Kształtowanie prozdrowotnego stylu życia
- Wzrost efektywności działania podmiotów i służb bezpieczeństwa publicznego i ratownictwa

Cel operacyjny 4 Ochrona środowiska i racjonalne gospodarowanie jego zasobami

Rozwój gospodarki jest zawsze związany z korzystaniem z zasobów naturalnych.

Większość zasobów jest jednak ograniczona ilościowo bądź odnawia się w długim czasie. Ochrona i racjonalne wykorzystanie zasobów, w tym przestrzeni, jest więc priorytetem w kontekście zapewnienia ich dostępności dla przyszłych pokoleń.

Dobry stan środowiska gminy nie zwalnia z troski o środowisko i z obowiązku stałego przeciwdziałania czynnikom oraz zjawiskom negatywnie oddziałującym na różnorodność biologiczną. Także ochrona krajobrazu należy do najważniejszych działań podejmowanych w ramach planowania zagospodarowania przestrzennego.

W trosce o zwiększenie dyspozycyjnych zasobów wód dobrej jakości na potrzeby gospodarki i społeczeństwa, należy dążyć do jak najlepszego oczyszczania ścieków komunalnych i przemysłowych, a także do propagowania zmian sposobu gospodarowania w zlewni, tak aby doprowadzić do zmniejszenia ryzyka zanieczyszczenia wód ze źródeł rozproszonych (rolniczych). Szczególnie intensywne działania powinny być skierowane na jak najskuteczniejszą ochronę głównych zbiorników wód podziemnych oraz stref ochrony ujęć wód podziemnych i powierzchniowych. Efektywna gospodarka wodna powinna prowadzić także do utrzymania niezbędnej ilości zasobów wody oraz usuwania bądź zmniejszania wszelkich zagrożeń związanych z jej deficytem i nadmiarem. Wsparcie w tym zakresie ukierunkowane zostanie w szczególności na wykorzystanie inżynierii ekologicznej. Wspierane będą inwestycje związane z gospodarką wodno-ściekową, w tym systemy odbioru ścieków komunalnych, budowa oczyszczalni ścieków, poprawa parametrów istniejących oczyszczalni, jak również wspieranie gospodarki osadami ściekowymi. Na terenach o zabudowie rozproszonej, w tym w szczególności na obszarach wiejskich, promowany będzie rozwój indywidualnych systemów oczyszczania ścieków. Na terenie gminy głównymi źródłami emisji zanieczyszczeń powietrza są: rozproszone źródła emisji z sektora komunalno

bytowego, a także zanieczyszczenia komunikacyjne. Działania prorozwojowe koncentrować się będą wokół ograniczenia emisji zanieczyszczeń powietrza z energetyki i transportu drogowego, w tym gazów cieplarnianych i pyłów oraz rozpowszechnienia technologii zwiększających efektywność produkcji i wykorzystania energii.

Celem zrównoważonej gospodarki odpadami jest ochrona środowiska i zdrowia ludzkiego poprzez zapobieganie powstawaniu i zmniejszanie niekorzystnego oddziaływania związanego z wytwarzaniem i gospodarowaniem odpadami oraz, pośrednio, poprawa efektywności użytkowania zasobów nieodnawialnych środowiska.

Priorytetowym kierunkiem interwencji jest wdrożenie selektywnego zbierania/odbierania odpadów komunalnych i objęcie nim wszystkich mieszkańców i organizacji gminy.

Wszystkie organiczne odpady komunalne i odpady z przemysłu spożywczego powinny być zagospodarowane energetycznie.

Istotnym kierunkiem działań będzie wspieranie efektywności energetycznej, m.in. poprzez wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i w sektorze mieszkaniowym oraz zwiększanie efektywności energetycznej w odniesieniu do infrastruktury publicznej, takiej jak np. oświetlenie.

Główne kierunki interwencji:

- Edukacja ekologiczna i zwiększenie aktywności prośrodowiskowej społeczeństwa
- Ochrona powietrza, gleb, wody i innych zasobów
- Efektywny system gospodarowania odpadami
- Gospodarka niskoemisyjna (w tym efektywność energetyczna)
- Ochrona zasobów przyrodniczych i wartości krajobrazowych oraz odtwarzanie i renaturalizacja ekosystemów zdegradowanych.

XII ZADANIA POLEGAJĄCE NA POPRAWIE SYTUACJI

W ramach założonych celów realizowane zostaną zadania mające na celu rozwój gminy, poprawę życia mieszkańców przy jednoczesnym zachowaniu walorów środowiska naturalnego.

Planowane zadania polegać będą na:

- Przebudowie drogi dojazdowej do pól w miejscowości Chrzanowo – odcinek 980 m,
- Wdrażaniu elektronicznych usług dla ludności województwa podlaskiego,
- Przebudowie drogi gminnej w miejscowości Borawskie,
- Przebudowie drogi gminnej w miejscowości Przytuły Las,

- Przebudowie drogi gminnej w miejscowości Trzaski,
- Przebudowie drogi gminnej Kubra Przybudówka – Wagi,
- Termomodernizacji budynku Zespołu Szkół w Przytułach wraz z montażem klimatyzacji,
- Termomodernizacji Szkoły Podstawowej w Wagach,
- Remoncie i termomodernizacji mieszkań komunalnych w Wagach,
- Rozbudowie i modernizacji oświetlenia ulicznego na terenie gminy,
- Montażu kolektorów słonecznych wśród mieszkańców gminy,
- Montażu ogniw fotogalwanicznych wśród mieszkańców gminy,
- Zakupie autobusów szkolnych 2 sztuki,
- Wymianie źródeł energii u mieszkańców gminy,
- Remoncie i budowie 2 świetlic wiejskich w miejscowości Wagi i Wilamowo,

Tabela 40 Plan na programy inwestycyjne na lata 2015-2020

Lp.	Program inwestycyjny. Zadania inwestycyjne	Jednostka organizacyjna realizująca program zadanie	Okres realizacji	Łączne nakłady finansowe	Źródła finansowania
I	II	III	IV	V	VI
1	Termomodernizacja Szkoły Podstawowej w Wagach	Gmina Przytuły	2015-2020	150 000	Budżet gminy/ środki UE
2	Przebudowa drogi dojazdowej do pól w miejscowości Chrzanowo – odcinek 980 m	Gmina Przytuły	2016-2017	250 000	Budżet gminy/ środki UE
3	Wdrażanie elektronicznych usług dla ludności województwa podlaskiego	Gmina Przytuły	2015	110 000	Budżet gminy/ środki UE
4	Przebudowa drogi gminnej w miejscowości Borawskie	Gmina Przytuły	2015-2016	Brak danych	Budżet gminy/ środki UE
5	Przebudowa drogi gminnej w miejscowości Przytuły Las	Gmina Przytuły	2016-2020	Brak danych	Budżet gminy/ środki U

6	Termomodernizacja budynku Zespołu Szkół w Przytułach wraz z montażem klimatyzacji	Gmina Przytuły	2015-2020	Brak danych	Budżet gminy/środki UE
7	Rozbudowa i modernizacja oświetlenia ulicznego na terenie gminy	Gmina Przytuły	2015-2020	Brak danych	Budżet gminy/środki UE
8	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków		2015-2020	1 100 000	Budżet gminy/środki UE
9	Montaż kolektorów słonecznych wśród mieszkańców gminy	Gmina Przytuły	2015-2020	Brak danych	Budżet gminy/środki UE
10	Zakup autobusów szkolnych 2 sztuki	Gmina Przytuły	2015-2020	Brak danych	Budżet gminy/środki UE
11	Wymiana źródeł energii u mieszkańców gminy	Gmina Przytuły	2015-2020	Brak danych	Budżet gminy/środki UE
12	Budowa świetlicy wiejskiej w miejscowości Wilamowo	Gmina Przytuły	2016-2020	350 000	Budżet gminy/środki UE
13	Montaż ogniw fotowoltaicznych wśród mieszkańców gminy	Gmina Przytuły	2015-2020	Brak danych	Budżet gminy/środki UE
14	Przebudowa drogi Kubra Przybudówka- Wagi	Gmina Przytuły	2015-2020	Brak danych	Budżet gminy/środki UE
15	Przebudowa drogi gminnej w miejscowości Trzaski	Gmina Przytuły	2015	Brak danych	Budżet gminy/środki UE
16	Remont i termomodernizacja mieszkań komunalnych w Wagach	Gmina Przytuły	2015-2020	Brak danych	Budżet gminy/środki UE

XII ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PLANOWANYCH INWESTYCJI

Podstawowym źródłem finansowania części działań zaplanowanych w Planie są środki pochodzące z budżetu gminy Przytuły. Jednakże z uwagi na wytyczone cele oraz możliwość

pozyskania środków z innych źródeł gmina Przytuły będzie ubiegać się o dofinansowanie realizowanych przedsięwzięć z zewnętrznych środków finansowych.

Władze Gminy przewidują pozyskanie środków finansowych z następujących źródeł:

- z budżetu państwa
- z programów pomocowych Unii Europejskiej
- z programów Rządu RP
- z instytucji finansowych i funduszy inwestycyjnych
- z polskich fundacji i organizacji
- z rządowych programów wspierających integrację europejską
- od inwestorów lokalnych, krajowych i zagranicznych
- z wkładu prywatnego
- z innych źródeł.

Programy pomocowe

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego 2014-2020

Zgodnie z uzgodnionym z Komisją Europejską projektem Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 program składał się będzie z 9 osi.

- **Oś I** to działania na rzecz konkurencyjności gospodarki regionu (247,37 mln euro). Będzie m.in. wspierana działalność badawczo-rozwojowa, inwestycyjna i innowacyjna w przedsiębiorstwach. Wyszczególniono tu również oddzielną pomoc na rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych w firmach. Zarezerwowano też pieniądze na utworzenie terenów inwestycyjnych. Specjalne działanie dedykowane jest rozwojowi przedsiębiorczości w gminach, położonych na obszarach Natura 2000 (bo tam trudniej prowadzić działalność gospodarczą).
- **Oś II** stawia na rozwój przedsiębiorczości i aktywności zawodowej (126,52 mln euro). W projekcie przewidziano m.in. wsparcie na aktywizację osób bezrobotnych, samozatrudnienie, pomoc w powrocie do pracy po urloпах macierzyńskich czy wychowawczych. Zaplanowano również działania na rzecz podniesienia kwalifikacji pracowników w przedsiębiorstwach - ale przy tzw. podejściu popytowym, czyli to

przedsiębiorca musi dostrzec potrzebę szkolenia swoich pracowników i dopiero wtedy zlecić wybranej przez siebie firmie szkolenie (a nie na odwrót, jak jest teraz).

- **Oś III** koncentruje się na podnoszeniu kompetencji i kwalifikacji (84,15 mln euro). Celem jej jest zapewnienie wysokiej jakości edukacji w przedszkolach, szkołach podstawowych, ponadpodstawowych, ze szczególnym uwzględnieniem kształcenia zawodowego i dostosowania go do rzeczywistych potrzeb regionalnego i lokalnego rynku pracy.
- **Oś IV** dotyczy poprawy dostępności transportowej (200 mln euro). Z tych pieniędzy będą mogły być realizowane przebudowy dróg wojewódzkich i budowa lotniska. Natomiast remonty dróg lokalnych (powiatowych i gminnych) mają być możliwe tylko w trzech przypadkach: jeśli prowadzą do tzw. sieci TEN-T (czyli Transeuropejskiej Sieci Transportowej, w naszym województwie zaliczają się do niej tylko dwie drogi krajowe: S8 i S61), do przejścia granicznego lub obszaru przemysłowego. Skąd te ograniczenia? Z uwagi na konieczność koncentracji ograniczonych środków na najpilniejszych inwestycjach, które mają przyczynić się do rozwoju gospodarczego województwa, a co za tym idzie do wyższych dochodów jego mieszkańców.
- **Oś V** to akcent na gospodarkę niskoemisyjną (180,53 mln euro). Promowana będzie energetyka oparta na źródłach odnawialnych. Cel to nie tylko zwiększenie udziału oze, chodzi również o to, by właścicielami tych źródeł stali się mieszkańcy województwa, podlascy przedsiębiorcy (i czerpali z nich zyski). W ramach tej osi przewidziane jest również wsparcie na zwiększanie efektywności energetycznej w budynkach mieszkalnych (adresowane do spółdzielni, wspólnot).
- **Oś VI** stawia na ochronę środowiska (95 mln euro). Zakłada ona m.in. inwestycje w zakresie gospodarki wodno-ściekowej (realizacja Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych), gospodarki odpadami czy np. opracowywanie planów ochrony dla obszarów cennych przyrodniczo.
- **Oś VII** zakłada poprawę spójności społecznej, w tym walkę z ubóstwem (59 mln euro). Jej celem będzie aktywna integracja osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem - poprzez podjęcie pracy, kształcenia. Rewitalizacja społeczna oraz rozwój szeroko rozumianego kapitału społecznego, czyli rozwój aktywności społecznej, będzie się odbywać przy zaangażowaniu społeczności lokalnych (RKLS - Rozwój kierowany przez lokalną społeczność).

- **Oś VIII** zakłada inwestycje w infrastrukturę na potrzeby rozwijania usług użyteczności publicznej (151,40 mln euro), m.in. w szkołach, placówkach ochrony zdrowia (ale inwestycje te muszą być powiązane z wprowadzeniem wyższej jakości kształcenia czy usług medycznych).
- **Oś IX** (28,96 mln euro) koncentruje się na rozwoju lokalnym, a w jej ramach tworzone będą strategie lokalne.
- **Dodatkowo oś X – Pomoc Techniczna**

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020

Główny cel Programu

Głównym celem POIiŚ 2014-2020 będzie wsparcie gospodarki efektywnie korzystającej z zasobów i przyjaznej środowisku oraz sprzyjającej spójności terytorialnej i społecznej. Zaproponowany cel główny wynika z jednego z priorytetów **strategii Europa 2020**. Dlatego w porównaniu do obecnie realizowanego POIiŚ 2007-2013, w nowym programie zostanie położony większy nacisk na wsparcie gospodarki skutecznie korzystającej z dostępnych zasobów, przez co sprzyjającej środowisku i jednocześnie bardziej konkurencyjnej ekonomicznie.

Priorytety

PRIORYTET I (Fundusz Spójności)

Promocja odnawialnych źródeł energii i efektywności energetycznej:

- produkcja, dystrybucja oraz wykorzystanie odnawialnych źródeł energii (OZE), np. budowa, rozbudowa farm wiatrowych, instalacji na biomasę bądź biogaz;
- poprawa efektywności energetycznej w sektorze publicznym i mieszkaniowym;

Instytucja Pośrednicząca – Ministerstwo Gospodarki

PRIORYTET II (FS)

Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu:

- rozwój infrastruktury środowiskowej (np. oczyszczalnie ścieków, sieć kanalizacyjna oraz wodociągowa, instalacje do zagospodarowania odpadów komunalnych, w tym do ich termicznego przetwarzania);

- ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, poprawa jakości środowiska miejskiego (np. redukcja zanieczyszczenia powietrza i rekultywacja terenów zdegradowanych);
- dostosowanie do zmian klimatu, np. zabezpieczenie obszarów miejskich przed niekorzystnymi zjawiskami pogodowymi, zarządzanie wodami opadowymi, projekty z zakresu małej retencji oraz systemy zarządzania klęskami żywiołowymi.

Instytucja Pośrednicząca – Ministerstwo Środowiska

PRIORYTET III (FS)

Rozwój infrastruktury transportowej przyjaznej dla środowiska i ważnej w skali europejskiej:

- rozwój drogowej i kolejowej infrastruktury w sieci TEN -T, połączeń kolejowych poza tą siecią oraz w aglomeracjach;
- niskoemisyjny transport miejski, transport śródlądowy, morski i intermodalny;
- poprawa bezpieczeństwa w ruchu lotniczym.

Instytucja Pośrednicząca – Ministerstwo Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej

PRIORYTET IV (Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego)

Zwiększenie dostępności do transportowej sieci europejskiej:

- poprawa przepustowości infrastruktury drogowej (w tym obwodnice, trasy wylotowe)

Instytucja Pośrednicząca – Ministerstwo Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej

PRIORYTET V (EFRR)

Rozwój infrastruktury bezpieczeństwa energetycznego:

- rozwój inteligentnych systemów dystrybucji, magazynowania i przesyłu gazu ziemnego i energii elektrycznej, np. budowa sieci przesyłowych i dystrybucyjnych gazu ziemnego lub energii elektrycznej.

Instytucja Pośrednicząca – Ministerstwo Gospodarki

PRIORYTET VI (EFRR)

Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego:

- inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, czy też szkół artystycznych.

Instytucja Pośrednicząca – Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

PRIORYTET VII (EFRR)

Wzmocnienie strategicznej infrastruktury ochrony zdrowia:

- wsparcie infrastruktury szpitali ponadregionalnych i współpracujących z nimi jednostek diagnostycznych w zakresie chorób „aktywności zawodowej” i opieki nad matką i dzieckiem;
- wsparcie infrastruktury systemu państwowego ratownictwa medycznego, np. wsparcie szpitalnych oddziałów ratunkowych, lotnisk, lądowisk i baz lotniczego pogotowia ratunkowego.

Instytucja Pośrednicząca – Ministerstwo Zdrowia

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020

W Planie Rozwoju Lokalnego Gminy Przytuły przedstawiono jedynie działanie w ramach którego mogą korzystać jst oraz jest przydatne z punktu widzenia gminy Przytuły

Działanie Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich

Ogólny opis działania

Realizacja działania wpłynie na poprawę warunków życia na obszarach wiejskich poprzez zapewnienie dostępu do podstawowych usług, w tym infrastruktury technicznej i kulturalnej, dla ludności zamieszkującej obszary wiejskie.

Możliwość realizacji operacji z zakresu gospodarki wodno – ściekowej oraz budowy lub modernizacji dróg lokalnych przyczyni się do likwidacji bariery rozwoju obszarów wiejskich jaką jest słabo rozwinięta infrastruktura techniczna.

Wprowadzenie możliwości dofinansowania inwestycji dotyczących odnawiania obiektów zabytkowych, lub charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie oraz związanych z zagospodarowaniem przestrzeni publicznej, pozwoli zachować dziedzictwo kulturowe i specyfikę obszarów wiejskich.

Ponadto, działanie przyczyni się do skrócenia łańcucha pośredników i przybliżenia konsumentom specyfiki produktów lokalnych poprzez wsparcie infrastruktury handlowej.

Operacje realizowane w ramach działania „Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich” objętego PROW 2014–2020 respektują zasady polityki przestrzennej kraju, ponieważ są spójne w planem zagospodarowania przestrzennego gminy lub jej strategii rozwoju, tym samym przeciwstawiają się chaosowi przestrzennemu.

Cele szczegółowe i cele przekrojowe

Priorytet 6. Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich, ze szczególnym naciskiem na następujący obszar:

- wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich

Priorytet 3. Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie, ze szczególnym naciskiem na następujący cel:

- □ lepsze zintegrowanie głównych producentów z łańcuchem żywnościowym poprzez systemy jakości, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy producentów i organizacje międzybranżowe

Poddziałanie: Inwestycje związane z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycje w energię odnawialną i w oszczędzanie energii;

Zadania Operacje dotyczące zaopatrzenia w wodę lub odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty budowy, przebudowy, modernizacji lub wyposażenia obiektów budowlanych;
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Zadanie Budowa lub modernizacja dróg lokalnych

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty budowy, przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych;
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Poddziałanie: Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej

Zadanie Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego

Wsparcie w ramach tego typu operacji obejmuje:

- Odnawianie lub poprawa stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego,
- Zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

Poddziałanie: Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury

Zadanie Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne oraz kształtowanie przestrzeni publicznej.

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty budowy przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych;
- koszty związane z kształtowaniem przestrzeni;
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Zadanie Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów i usług.

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty budowy przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych;
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

XII SYSTEM WDRAŻANIA PROGRAMU

Program Rozwoju Lokalnego Gminy Przytuły zostanie zatwierdzony i przyjęty do realizacji uchwałą Rady Gminy w Przytułach. Odpowiedzialność za wdrożenie Programu Rozwoju Lokalnego spoczywa na samorządzie Gminy Przytuły oraz innych jednostkach odpowiedzialnych za realizację poszczególnych zadań.

Zgodnie z zapisami Ustawy o samorządzie gminnym, samorząd, a w jego imieniu Rada Gminy, odpowiada za inicjowanie, formułowanie i realizację polityki rozwoju, a więc zaprogramowanie i realizację celów na poziomie gminy oraz za monitorowanie i nadzór nad całością działań podejmowanych w gminie na rzecz jego rozwoju.

Rada Gminy określi główne kierunki polityki rozwoju na poziomie gminy poprzez uchwalenie strategii rozwoju, programów sektorowych oraz Programu Rozwoju Lokalnego.

Rada Gminy odpowiedzialna jest za działania związane z wdrażaniem Programu Rozwoju Lokalnego Gminy Przytuły .

Bezpośrednim wdrożeniem Programu Rozwoju Lokalnego zajmą się pracownicy: Wójt Gminy Przytuły, jednostki organizacyjne Gminy oraz jednostki współpracujące z Urzędem Gminy w realizacji zadań.

Do ich obowiązków należy: przygotowanie wniosków aplikacyjnych i wszystkich niezbędnych dokumentów, załączników i pozwoleń, przygotowaniem dokumentacji technicznej projektów, obsługa finansowa projektów, monitorowanie realizacji projektów, składanie sprawozdań z ich realizacji.

Realizatorzy zadań są odpowiedzialni za wybór bezpośrednich wykonawców inwestycji oraz dostawców usług i towarów, a także za wykonanie zaplanowanych i finansowanych działań niezbędnych do osiągnięcia wyznaczonych celów. Podmioty te odpowiadają również zgromadzenie niezbędnej dokumentacji i danych pozwalających na pełną kontrolę sposobu realizacji projektu.

Podstawowa zasada, na której opierać się będzie zarządzanie lokalnym planem rozwoju jest zasada partnerstwa. Podstawą wdrażania musi być zintegrowane działanie. W realizację zaangażowane zostaną samorządy terytorialne, organizacje pozarządowe oraz podmioty zaliczane do sektora niepublicznego.

Aby zapewnić udział społeczny zostaną przeprowadzone działania konsultacyjne i koordynacyjne nad *Programem...* z różnymi grupami społecznymi i środowiskiem gospodarczym.

XIII SPOSOBY MONITOROWANIA, OCENY I KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ PROGRAMU ROZWOJU LOKALNEGO

Monitoring Programu Rozwoju Lokalnego jest to proces systematycznego zbierania i analizowania ilościowych i jakościowych informacji na temat wdrażanych zadań i projektów oraz całego *Programu...* w aspekcie finansowym i rzeczowym. Celem monitoringu jest zapewnienie zgodności realizacji projektów z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i celami.

System monitorowania Programu Rozwoju Lokalnego Gminy Przytuły na lata 2015-2020 został stworzony w celu zapewnienia efektywnego i oszczędnego wydatkowania

publicznych środków finansowych. Zapewni skuteczne i sprawne wdrażanie Programu Rozwoju Lokalnego Gminy Przytuły.

Program Rozwoju Lokalnego Gminy Przytuły będzie podlegał stałemu monitoringowi - zarówno efekty, jakie przyniosą przedsięwzięcia uwzględnione *Programie...*, jaki i ponoszone na ich realizację nakłady finansowe. Proces monitoringu umożliwi określenie tempa oraz jakości wdrażanych projektów. Monitorowane będą również możliwości finansowe gminy, w tym jej zdolność kredytowa, możliwości pozyskania środków zewnętrznych oraz zdolność do zapewnienia tzw. wkładu własnego w odniesieniu do Wieloletniego Programu Inwestycyjnego stanowiącego prognozę finansową gminy.

Za monitorowanie *Programu...* odpowiedzialność będą ponosić:

- Wójt Gminy Przytuły,
- Sekretarz Gminy,
- Skarbnik Gminy,
- Pracownicy poszczególnych komórek merytorycznych Urzędu Gminy,.

Monitorowanie Programu Rozwoju Lokalnego Gminy Przytuły na lata 2015 – 2020 będzie polegać na systematycznym zbieraniu i analizowaniu informacji finansowych i statystycznych dotyczących wdrażania *Programu ...* w kontekście zgodności z wcześniej zatwierdzonymi założeniami. Monitoring będzie informował o postępie realizacji i efektywności wdrażanych projektów. Proces monitorowania będzie przebiegać w oparciu o trzy kryteria:

- 1) skuteczności – informującym, czy cele określone w Programie Rozwoju Lokalnego zostały osiągnięte;
- 2) efektywności – porównującym wielkość zasobów finansowych zaangażowanych w realizację *Programu...* z przyjętymi założeniami oraz efektami wdrożenia poszczególnych projektów;
- 3) użyteczności – oceniającym efekty realizacji *Programu ...* na poziomie zaplanowanych wskaźników produktu i rezultatu.

Komisje Rady Gminy, jako zaangażowane w proces oceny, będą opiniować merytorycznie poszczególne zadania inwestycyjne realizowane w ramach Programu Rozwoju Lokalnego. Co pół roku przewodniczącemu Rady Gminy będzie przedkładany raport z przebiegu realizacji i wykonania zadań umieszczonych w *Programie....*

Komunikacja społeczna Programu Rozwoju Lokalnego odbywać się będzie poprzez organizację konsultacji społecznych, podczas których grupy docelowe, czyli mieszkańcy,

jednostki gospodarcze, organizacje i stowarzyszenia działające na terenie gminy będą mogły wnieść swoje sugestie i propozycje dokonania zmian w zadaniach inwestycyjnych umieszczonych w *Programie....*

Program Rozwoju Lokalnego Gminy Przytuły na lata 2015 – 2020 zostanie umieszczony na stronie internetowej Urzędu Gminy Przytuły i będzie dostępny dla wszystkich zainteresowanych.

13.1 Wskaźniki monitorowania

Tabela 41 Wskaźniki produktu.

wskaźnik	jednostka miary	źródło weryfikacji
Długość wybudowanej sieci wodociągowej	km	dane Urzędu Gminy: protokół zdawczo-odbiorczy
Długość zmodernizowanej sieci wodociągowej	km	dane Urzędu Gminy: protokół zdawczo-odbiorczy
Liczba wybudowanych/ przebudowanych/ zmodernizowanych przydomowych oczyszczalni ścieków	szt.	dane Urzędu Gminy
Długość wybudowanych dróg gminnych	km	dane Urzędu Gminy: protokół zdawczo-odbiorczy
Długość przebudowanych dróg gminnych, w tym: dróg rolniczych dojazdowych do gruntów rolnych	km	dane Urzędu Gminy: protokół zdawczo-odbiorczy
Długość wytyczonych pasów drogowych	km	dane Urzędu Gminy: protokół zdawczo-odbiorczy
Liczba zakupionych pieców centralnego ogrzewania	szt.	dane Urzędu Gminy:
Liczba obiektów objętych termomodernizacją	szt.	dane Urzędu Gminy: protokół zdawczo-odbiorczy
Liczba wybudowanych boisk sportowych	szt.	dane Urzędu Gminy: protokół zdawczo-

		odbiorczy
Liczba zakupionych samochodów ratowniczo-gaśniczych	szt.	dane Urzędu Gminy
Liczba wyremontowanych obiektów kultury	szt.	dane Urzędu Gminy: protokół zdawczo-odbiorczy
Liczba utworzonych plac zabaw	szt.	dane Urzędu Gminy: protokół zdawczo-odbiorczy

Tabela 42 Wskaźniki rezultatu.

wskaźnik	jednostka miary	źródło weryfikacji
Liczba osób podłączonych do wybudowanej sieci wodociągowej	os.	dane Urzędu Gminy
Liczba osób podłączonych do zmodernizowanej sieci wodociągowej	os.	dane Urzędu Gminy
Liczba gospodarstw domowych korzystających z wybudowanych przydomowych oczyszczalni ścieków	szt.	dane Urzędu Gminy

Ponadto w wyniku wdrożenia Programu Rozwoju Lokalnego Gminy Przytuły na lata 2015 – 2020 osiągnięte zostaną następujące wskaźniki oddziaływania:

- zwiększenie bezpieczeństwa ruchu drogowego;
- zwiększenie bezpieczeństwa w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom środowiska;
- poprawa stanu środowiska naturalnego;
- stworzenie mieszkańcom warunków do uprawiania sportu;
- stworzenie warunków do rozwoju działalności kulturalnej gminy;
- polepszenie warunków do pobierania kształcenia;
- zmniejszenie kosztów ogrzewania budynków użyteczności publicznej;
- przygotowanie miejsca do czynnego wypoczynku dla dzieci oraz dorosłych;
- polepszenie jakości życia mieszkańców;
- zwiększenie dostępności komunikacyjnej;
- zwiększenie atrakcyjności turystycznej gminy;

- rozwój bazy sportowej gminy;
- polepszenie stanu technicznego budynków użyteczności publicznej
- stworzenie warunków do rozwoju rekreacji
- stworzenie warunków rozwoju działalności gospodarczej